

PROF. DR. MUSTAFA UZUNPOSTALCI

Haz. Necmeddin GÜNEY*

1- Sayın hocam, öncelikle lütfederseniz sizi kendi dilinizden tanımak istiyoruz. Tarihe de not düşmek bakımından aileniz, eğitiminiz, okuduğunuz okullar, eğitim-öğretim programları, hocalarınız, akademik hayatınız ve idareciliğinizden bahsedebilir misiniz?

Bismillahirrahmanirrahim/Rahman ve Rahim Olan Allah'ın Adıyla.

1939 Konya doğumluyum. Ailem hem annem, hem de babam tarafından Konyalıdır. Dedelerimin kabir taşlarına baktığım zaman oldukça ileri sayılabilecek yıllara uzanan bir zamanı içine alacak kadar eskimiş olduklarını görebiliyorum. Bu bakımdan, eğer ailemiz bir başka yerden geldiyse, nereden geldiğini bilemeyecek kadar derine giden bir Konyalılık söz konusu. Annem “Hallaç Memiş”ler sülâlesinden olduğu için soyadı “Pamuk” idi; babam da “Postalıcı Uzunlar” sülâlesindendi; bu sebeple ailem soyadı kanunu çıkınca “Uzunpostalıcı” soyadını almış. Değerlendirecek olursak “uzun”, postanın sıfatı değil, postalıcının sıfatıdır. Babam kunduracılık mesleğinde yetişmiş kundura malzemesi de satan bir esnaftı. Dedelerimin her ikisi de mestçi idiler.

İlkokulu Hâkimiyet-i Milliye Okulunda okudum. 1951 yılında mezun oldum ve aynı yıl açılan Konya İmam-Hatip Okuluna kaydoldum. Aslında İmam-Hatip Okulu, diğer okullar öğretime başladıktan sonra açılmıştı. Onu beklememizin sebebi, daha önce İmam-Hatip Okulunun açılacağını bildiğimizden değildi. Rahmetli babam beni okutmak istemediği için her hangi bir ortaokula kaydettirmemişti. Yani İmam-Hatip Okulu açılmasaydı ben okumayacaktım.

Babam Konyalı olmasına, ilkokul mezunu olduğu için, okuma yazma bilmesine ve hatta gazete ve dergi okur olmasına rağmen beni okutmak istememişti. Nitekim daha 1940'lı yıllarda Necip Fazıl Kısakürek'in çıkarmakta olduğu Büyük Doğu Dergisini okuduğunu hatırlıyorum. Buna rağmen beni

* Arş. Gör., Selçuk Ü. İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı, necmguney@gmail.com

okutmak istememesi o yıllarda okuyan ve üniversiteden mezun olanların iyi örnek olmamaları sebebiyledir. Çünkü o dönemde fakülte mezunu olarak hizmet veren kimseler, insanlara tepeden bakan, onları hor gören tavırlar sergileyen kimselerdi. Mesela en basitinden söyleyeyim, bir doktoru eve götürmek gerektiğinde, doktorlar içerilere ayakkabılarıyla girerlerdi. Bu da tabiatıyla ayakkabısını dışarıya çıkarmaya alışmış toplumumuzda yadırganırdı, hoş karşılanmazdı. Bir de genelde dinle ilgileri çok zayıftı veya hiç yoktu. Hiç namaz kılmayanlar olduğu gibi, kılanların bir kısmı Cuma ve Bayramlarda, bir kısmı da ancak bayramlarda kılarlardı. Tabii böyle olmayanlar da elbette vardı. Fakat ancak parmakla gösterilecek kadar azdı.

Bir fikir vermesi bakımından şu anekdotu nakledeyim: Rahmetli Ali Ulvi Kurucu Hoca Efendi, şunu anlatmış ve “Biz lisede okurken rahmetli Ahmet Said Uğurlu ile birlikte Cuma namazlarını Kapı Camiinde kılardık. Biz camiye geldiğimizde cemaat bizi kapıdan karşılar, ayağa kalkarak ön saflara buyur ederlerdi. Çünkü bizim konumumuzdaki kişilerin namaz kılmalarına pek alışık değillerdi” demişti. Kendisi hafız olduğu için ramazanlarda mukabele de okumuş. Bundan dolayı da halk onu tanıyordu.

İşte babam böyle olacağı endişesinden ilkokul öğretmenim tavsiyesine rağmen beni ortaokula göndermemişti. Nihayet okullar tedrisata başladıktan sonra İmam-Hatip Okulunun açılacağını gazetelerden okumuş olan babam benden oraya kayıt yaptırmamı istemişti, ben de kayıt yaptırdım.

Sonunda 1951 yılının aralık ayının ikinci yarısında okula başladık. O dönemde üç karne alınırdı. Birincisi aralık ayının, ikincisi martın, üçüncüsü de haziran ayının sonunda verilirdi ve her karneden sonra birer hafta tatil olurdu. Biz o yıl tabiatıyla birinci karneyi almadık ama okulumuz, diğer okullarla beraber, tatil oldu.

İmam-Hatip Okulları 4 yıl orta, 3 yıl da lise olmak üzere 7 yıldır. O dönemde her kademedeki okulların son sınıf öğrencileri jüri önünde imtihan vererek mezun olurdu. Biz de aynı yollardan geçerek 1955 yılında İmam-Hatip Okulunun orta kısmından, 1958 yılında da lise kısmından mezun olduk. Ancak hâlâ ne olacağımızı bilmiyorduk. Bizleri hiçbir yüksek okul ve üniversite kabul etmedi. A.Ü. İlâhiyat Fakültesine müracaat ettik, orası da almadı. Böylece biz de boş durmayalım, hiç olmazsa lise fark dersleri imtihanlarına girelim diye müracaatta bulunduk. Ancak bize karşı normal prosedür işletilmedi. İmam-Hatip Okullarının müfredat programı, Öğretmen Okullarının müfredat programına uygundu. Öğretmen okulu mezunları lise fark imtihanına girdiklerinde sadece iki program arasında farklılık gösteren derslerden imtihana girerek mezun olurlardı. Bu sebeple de üç yıllık lisenin sadece son sınıflarında okutulmakta olan derslerin bir kaçından imtihana tabi tutulurlardı.

Aynı programı okuyarak İmam-Hatip Okulundan mezun olmuş bizlere ise bu yolu kapattılar. Biz aynı programı okuduğumuzu söylediğimiz zaman

da “sizler daha yeni açılmış bir okulun mezunusunuz, Öğretmen Okulları ise yetmiş (veya doksan) şu kadar yıllık okullardır. Siz kendinizi nasıl onlarla bir tutarsınız?” mealinde cevaplar verdiler. Dolayısıyla üç yıllık Lise programında okutulan toplam derslerden ancak dörtte biri kadar dersten muaf tutarak bizi imtihanlara kabul ettiler. Şu husus durumu olduğu gibi anlatmaya yeter sanırım: O zamanlar da (şimdiki gibi) liselerde Milli Savunma Dersleri vardı ve bütün liselerde kitaplar aynıydı, hocalar da askerdi. Buna rağmen bu ders de farklı kabul edilip bizleri bu dersten de imtihan ettiler. Hem de üç yıllık müfredattan olmak üzere. Beden eğitimi derslerinden de imtihan olduğumuzu söyleyeyim de artık kalanını siz hesap edin. Bunlardan maksat bizleri imtihana almamak, mümkün olduğunca caydırabilmektir. Dolayısıyla aynı zamanda lise mezunu olmamız istenmiyordu.

1958 yılının bütünleme imtihanları döneminde müracaat edip başladığım farklı derslerin imtihanını 1959’da tamamladım ve böylece aynı zamanda lise mezunu da oldum. Ne var ki, o yıl İstanbul’da Yüksek İslam Enstitüsü adıyla bir yüksek okul açıldı. Bu okul yalnızca İmam-Hatip Okulu mezunlarını kabul ediyordu ve Milli Eğitim Bakanlığına bağlı idi. Bunun üzerine ben buraya devam etmeye karar verdim ve açılan imtihanda başarılı bulunduğum için kaydımı yaptırdım. Aslında çift diplomalı idim ve Lise diplomasıyla bir başka fakülteye de gidebilirdim. Ancak ben lise diplomamı kullanmadım. Aynı zamanda Lise mezunu olan arkadaşlarımızdan bir kısmı Yüksek İslam Enstitüsü yerine İlahiyat Fakültesi de dâhil, diğer fakülteleri tercih etti. Bir kısmı da her ikisini birlikte okumayı yeğledi. 1963’te İstanbul Yüksek İslam Enstitüsünden mezun oldum.

Gerek İmam-Hatip Okulunda ve gerek Yüksek İslâm Enstitüsünde okuduğum yıllarda sadece bu okulların müfredatında mevcut dersleri aldım. Bunun yanında o dönemde gerek İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde, gerek başka yerlerde verilen bazı konferans ve ders anlatımlarını da takip ettiğimi söyleyebilirim. Bunun dışında özel bir ders almadım. Bu belki o günlerde ufkumuzun yeterince açık olmamasından ve bizi yönlendiren kimse çıkmamasından kaynaklanabilir. Belki de benim tembelliğim veya ilerde ne olacağım konusunda herhangi bir kararımın olmaması bunda rol oynamış olabilir. Sebep hangisiydi bilemiyorum ama arkadaşlarımızdan özel olarak okuyanların olduğunu bildiğim halde ben okumamıştım.

Günümüzde bazı öğrenciler konferans vb. programlar olduğunda bunları takip etmeyi pek tercih etmiyor. Hâlbuki öğrencilerin okul dışında da bazı bilgiler edinmeye ihtiyacı var ve bunları elde etmenin çeşitli yollarından birisi de böyle programları kaçırmamaktır. Bugün internet yoluyla bilgilere ulaşmak kolay görünebilir ama bunlar da tıpkı raflarda duran kitaplar gibidir; başına oturmazsanız size kendiliğinden hiçbir şey vermez. Mümkün olursa medrese usulü, bazı kitapları okumalı ve değişik hocalardan da faydalanmalıdır.

Yüksek İslam Enstitüsünü 4 yıl boyunca bir ilkokulun çatı katında yatılı olarak okudum. Yatakhane sığabildiği kadar ranzanın yerleştirildiği eski bir ambar veya depoydu. Yani daha fazla ranza sığacak olsa onlar da konacaktı. İlk yıl Fatih/Fethiye semtinde bulunan İmam-Hatip Okulunda tedrisata başladık. Bize müsait bir okul arandı ve nihayet Beyoğlu/Fındıklıda bir ilkokulun (Namık Kemal ilkokulu) çatı katı bulundu. Binanın bulunduğu yer konumu itibariyle hakikaten güzel bir yerdi; bir defa boğazın girişinde idi, ancak biz ondan istifade edemiyorduk. İlkokulun iki katlık kısmına sıkıştırılmış bu yüksek okulda dört yıl okuduk. Burada hem yattık, hem okuduk. Üst katta bulunduğumuz ve bahçede de ilkokul öğrencileri teneffüs yaptıkları için biz oraya inemiyorduk. Teneffüslerimizi ancak her katta bulunan ve hepimiz çıksak asla bizleri alamayacak kadar dar olan balkonlarda yapabiliyorduk. Gezinti yerimiz koridorlar, teneffüs yerimiz balkonlar idi. Eğer akşam yattıktan sonra bir ihtiyacınız için yatakhane dışına çıkacak olursanız, içeri- nin havasızlığı sebebiyle tekrar içeriye girebilmek için epey bir cesaret toplanmanız gerekirdi. Bunlar herhalde bizim okuma ve yatma yerimizin durumunu ve şartları anlatmaya yeter.

Tabiatıyla daha sonra çeşitli kuruluşlar, bu arada öğrenci derneğimiz, müstakil bir Yüksek İslam Enstitüsü binası yapılabilecek yer araştırması yaptılar. Ancak hangi semtte olması gerektiği konusunda ortaya farklı görüşler çıktı. Öğrenci Derneğimizin bulunduğu yerleri diğerleri beğenmedi. Nitekim Öğrenci Derneğimiz Boğaz'a hâkim, Ortaköy sırtlarında konumu son derece güzel ve uygun fiyatla satın alınabilecek yer bulmasına rağmen başkalarınca kabul görmedi. Çünkü parasını verecekler diğerleriydi. Neticede konuyu Milli Eğitim Bakanlığı üstlenince onların tercihi şimdiki Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin bulunduğu yer oldu.

Biz Yüksek İslam Enstitüsü'nde iken arkadaşlarımızın pek çoğu Diyanet'te görevli idi. İmam ve hatiplik görevi dışında vaizlik görevinde bulunan arkadaşlarımız da vardı. 1963'de Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olunca Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğü tarafından kuraya tabi tutulduk; tayinim Tokat İmam Hatip Okuluna çıktı. Orada iki yılı Müdür Yardımcılığı olmak üzere üç yıl meslek dersleri öğretmenliği yaptım.

Tokat İmam Hatip Okulu olarak kullanılan bina daha önce bir ilkokul imiş, fakat "mâil-i inhidâm" (çökmeye yönelmiş) raporundan dolayı boşaltılmış. (Tebessüm ederek) Herhalde ilgililer, İmam-Hatip Okulundakiler okuya üfleye bu binayı ayakta tutarlar diye düşünmüş olmalılar ki, böyle bir binayı onlara lâyük görmüşler. Zaten o da yetmiyordu; üç, dört sınıfımız da Kız Sanat Enstitüsünün Tatbikat Okulu olarak kullandığı bir binadaydı. İmam-Hatip Okulu Yaptırma Ve Yaşatma Derneği yeni bir bina yaptırmak üzere faaliyete geçti. Okul Müdürümüz Abidin Aydın isimli bir matematik öğretmeni idi. Kendisi meslekten birisi olmamasına rağmen, gayretli bir insandı. Eğer vefat ettiyse, Allah rahmet eylesin. Dernek de zaten onun gayretiyle kurulmuştu. Şimdiki İmam-Hatip Lisesinin bulunduğu yerde binanın

yapımı sürüyordu. Bizim de karınca kararınca yardım toplama konusunda katkılarımız oldu. Nihayet ancak öğretmenliğimin ikinci yılında yeni binamıza taşınma imkânı bulduk. Yatılı öğrencilerimiz de vardı tabii.

Üç yıldan sonra Konya'ya naklen tayinimi istedim ve 1966 yılında Konya İmam-Hatip Okuluna naklen atandım. Aynı yılın Ekim aylarında Yüksek İslam Enstitülerine öğretmen alımı için imtihan açılmıştı. Ben de müracaat ettim. Ankara'da imtihana girdim. İmtihan hem mülakat, hem de belirlenen bir konuda ders anlatmak şeklinde idi. Başarılı buldum ve neticede o yıl kendi isteğim üzerine Konya Yüksek İslam Enstitüsü'ne Fıkıh ve Fıkıh Usûlü öğretim üyeliğine (o zaman bu unvan kullanılıyordu) tayin edildim. Kasım sonu gibi görevime başladım. Hem Konya İmam-Hatip Okulunda iken ve hem de Yüksek İslam Enstitüsü'nde Müdür Yardımcılığı görevi verildi.

Yüksek İslâm Enstitüsüne şöyle bir yükümlülükle tayin edildik: Milli Eğitim Bakanlığı bir danışman hoca belirleyecek, iki yıl içinde danışman hocanın uygun göreceği bir konuda çalışma yapacağız ve ancak onun kabulünden sonra asil öğretmenliğe atanacaktık.

Beni ilk önce rahmetli Ömer Nasuhi Bilmen Hoca Efendiye bağladılar. O zaman Hoca Efendi, Diyanet İşleri Başkanlığından emekli olmuş, evine çekilmişti. Daha önce de Yüksek İslam Enstitüsü'nde bizim derslerimize gelmişti. Gidip evinde kendisiyle görüştüm. Hocam, yetiştiği dönemin şartları bakımından, bizden istenen çalışma göz önünde bulundurulduğunda pek uygun görünmedi. Ben Hocamın rahatsızlığını da belirterek Bakanlığa tekrar müracaat ettim. Nihayet benim Profesör Muhammed Tavit et-Tancî ile temasa geçmemi bildirdiler. Kendisi Tanca'lı idi ama Mısır Hükümeti adına Türkiye'ye gelmiş, Türkiye'deki kütüphanelerde ilmi araştırmalar yapmakta idi. Daha önceki yıllarda A.Ü. İlahiyat Fakültesi'nde de dersler vermişti ve bu yıllarda İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde hocalığı devam ediyordu. Çalışmanın gerektirdiği yerde yazmaların mikrofilmlerini de alıyordu ki, o dönemde en modern teknik bu idi. Kendisiyle görüştüm, Allah rahmet eylesin, çok geniş bir bibliyografya bilgisine sahipti ve son derece yol gösterici bir zat idi. Nihayet o benim "Ebû Hanîfe" üzerine bir çalışma yapmamı istedi. Tabiatıyla ayrı illerde bulunmamız sık görüşmemize engel oluyordu. Fakat yanına her gittiğimde bir takım faydalarla döndüğümü söyleyebilirim. Sonunda ben çalışmalarımı tamamlayıp kendisine okudum, değerlendirdi ve Milli Eğitim Bakanlığına müspet rapor vermiş olmalı ki, 1969 yılının sonunda yeni bir atamayla bu sefer göreve asil olarak yeniden başlamış oldum.

Bu arada Yüksek İslam Enstitüsü'nde hem Müdür Yardımcılığı görevi yaptım, hem Fıkıh ve Fıkıh Usulü derslerini okuttum. Ayrıca ek bir kadroyla İmam-Hatip Okulunda da derslere girdim. 1971'de asker oldum ve 1972'nin sonunda terhis edildim. Milli Eğitim Bakanlığı beni Konya'ya tayin etmek istemedi. Çünkü Din Eğitimi Genel Müdürü beni Kayseri'ye göndermek istiyordu. Konya'da da ihtiyaç olması ve ailemin burada bulunması sebebiyle

ben Kayseri'ye gitmek istemediğimi ifade ettim. Ancak üç ay beklemek durumunda kaldım. Sonunda 1973'ün Mart ayı ortalarında tayinim Konya'ya gerçekleşti.

1976'da Samsun Yüksek İslam Enstitüsü açılınca, ben istemediğim halde beni oraya Müdür olarak gönderdiler. Tabii orası yeni açılmıştı ve henüz binası bile yoktu. Ancak İmam-Hatip Okulu Yurdu olarak kullanılan bir binanın bahçesinde temeli atılmış bir yer vardı. Ben tayin edildiğimde daha inşaat devam ediyordu. Nihayet 1976'nın Ekim ayı sonlarında, tek katı ancak yetiştirilebildi ve tedrisata başlamak üzere açılışını yaptığımızda, bir taraftan temizlik yaparken, bir taraftan da resmi açılış için hazırlık yapıyorduk. Eğitim ve öğretime bu şekilde başladık ve tedrisat sürerken de üst katlarını tamamlamaya devam ettik. Yani Müdür olarak sadece idarecilikle değil, aynı zamanda inşaat işleriyle meşgul olmak mecburiyeti de hâsıl olmuştu. Şunu söyleyeyim ki, ben 1983 yılında oradan ayrıldığımda bina henüz tamamlanmış değildi.

Diğer taraftan da dışardan gelen öğrencilerin kalacak yerleri olmadığı için onlara yatacak bir yer bulmaya da çalıştık. Derneğin büyük yardım ve desteğiyle bina içerisinde öğrencilerin kalabileceği yerler ayırdık; mutfak ve yemekhane de yaptık. Üçüncü katı yapma imkânımız olmadı. Zira sonraki dönemde ekonomik yönden sıkıntılı günler yaşadık. Hepsinden Allah razı olsun ve ölenlere rahmet eylesin, Dernek Üyelerimiz gerçekten faal kimselerdi. Ben de onlardan ayrı durmadım. Onlarla hiçbir zaman ayrı olmadık. Tabiatıyla öğrenciler, öğretmenler, dernek üyeleri ve halk arasında 70'li yıllarda bir takım parti düşüncelerinin oluşturduğu gruplaşmalar söz konusuydu. Ben mümkün olduğu kadar okulda ve dernekte birbirlerine bağlanıp belli bir yönde hizmet etmeyi sağlayacak şekilde katalizör vazifesi görmeye çalıştım. Şunu rahatlıkla söyleyebilirim, hiçbir partili bana "bu bizim adamımız" diyemedi. Her türlü partiden kişilerle, bir din adamı ve belli bir kurumun başındaki idareci olarak bu şekildeki davranış önemliydi. Birinden olmak, diğerlerine sırtını dönmek anlamına gelirdi. Ben Konya'ya geleli yirmi beş yıl oldu, hâlâ Samsun'dan farklı partilere mensup olsalar da pek çok kimseyle münasebetlerimiz ve dostluklarımız sürüyor. Zaman zaman telefon açıp dini meseleleri soran arkadaş ve tanıdıklarımız var. Bu benim açımdan son derece sevinç verici bir durumdur. Böyle bir neticeyi ben, yaptığım idarecilikte ve bulunduğum konumda sergilediğim tarafsızlığıma bağlıyorum. Öğrenciler arasında siyasi fikir ayrılıkları oldu elbette. O dönemde her yerde bu vardı. O dönemde yine mesela İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü Müdürü arkadaşımızın talebeleri tarafından dövüldüğünü ve faillerin belli olmalarına rağmen her hangi bir ceza almadıklarını da biliyorum. Bütün Türkiye'de böyle olaylar yaşandı.

Yeri gelmişken söyleyeyim, özellikle halkın dini problemlerini halletmek ve onlara fetva vermek durumunda olan bir insan siyasi yönden bir partiye mensubiyetini gösterecek olursa kendine itibar eden bazı kimseler bula-

bilir ama birçok kimsenin de kendisinden yüz çevirmesine neden olur. Neticede bu hoş olmayan bir durumdur.

Nihayet ilk mezunumuzu 1980'de verdik. 1982'de YÖK Kanunu çıkınca Yüksek İslâm Enstitüleri İlahiyat Fakülteleri haline dönüştürüldü ve buldukları illerin Üniversitelerine bağlandı. İlk tasarıda Türkiye genelinde sadece dört İlahiyat Fakültesi düşünülmüştü. Samsun, Konya, İzmir ve Bursa Yüksek İslâm Enstitülerinin İstanbul, Ankara, Kayseri ve Erzurum'da açılması düşünülen İlahiyat Fakültelerine bağlanmaları öngörülmüştü. Bu arada bir yıl önce Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü kapatılmış, öğrenci ve öğretmenleri diğer enstitülere gönderilmişti. Onun dışında yedi Yüksek İslam Enstitüsü vardı. Yetkililer nezdinde, Karadeniz bölgesinde de bir İlahiyat Fakültesi gerektiği tezini savunduk ve ilgilileri ikna ettik. Diğer iller de bu konuda çalışmalar yaptılar ve sonunda sekiz İlahiyat Fakültesinin açılmasına karar verildi. Erzurum'daki Yüksek İslam Enstitüsü de İslami İlimler Fakültesi ile birleştirilerek İlahiyat Fakültesi oldu. Bu arada İzmir, Bursa, Konya ve Samsun varlığını sürdürdü. Fakat ilk belirlenen dört fakülte için düşünülen kadrolar sekiz fakülteye taksim ediliverdi. Böylece kadro yönünden beklenen ve istenen genişlik sağlanamadı.

YÖK Kanunu şöyle bir imkân tanıdı: Daha önce yüksek okullarda en az on beş yıl öğretmenlik yapmış olanların akademik kariyerlere geçişler arasında belirlenen bekleme süreleri kaldırıldı. Ben de tabii on beş yıldan fazla görev yapmışım. Dolayısıyla bu imkândan yararlandım. 1983'te Konya'ya gelmeyi istedim. Çünkü S.Ü. İlahiyat Fakültesi için İslam Hukuku Öğretim Görevlisi kadrosu ilan edilmişti. Ben de ona müracaat ettim ve geldim. Burada doktora tezimi hazırladım sundum ve raporları beklediğim günlerde Muhterem Rektörümüz Erol Güngör vefat edince çalışmalar askıya alındı ve hakımda hiçbir işlem yapılmadı. 1986'ya kadar üç yıl bekledim. Doktoramı vereceğim fakat kabul etmiyor, ilgililer düpedüz oyalıyorlardı. Yeni düzen kurulmuş bir üniversitede düzeni kuran kişi vefat edince, ondan sonraki gelenler konuları yeniden ele alıp işleri sağlama aldıktan sonra yürütmek istediler. O zamanki Dekanımız sayın Kemal Eraslan'dı. Aynı zamanda Sosyal Bilimler Enstitüsünü de tedvirle görevliydi. Sosyal Bilimler Enstitüsünün yeri de bizim fakültemizdi. Sadece sekretaryası ayrıydı.

Kemal Bey, Allah selamet versin, bir türlü konunun üzerine gitmiyordu. Nihayet, bizi yeterlik imtihanına sokmak istedi. Bunun bir gereği olmadığını söyleyerek dilekçe verdim. Neticede doktora çalışmamı teslim ettim. Jüri kuruldu ve 1986 yılının Ocak ayında "doktor" oldum. O yıl bazı arkadaşlarla birlikte yabancı dile çalışmaya başladık. Özel olarak Fransızca dersi alıyorduk. Ancak aynı yıl YÖK tarafından "Arapça" yabancı dil olarak kabul edildi. Biz Fransızca çalışmayı bıraktık. 1986 Mayısında Arapçadan yabancı dil imtihanına girdim. Başarılı oldum. O zaman doçentlik için Mayıs'ta müracaat yapılyordu. Ertesi yıl doçentlik imtihanına müracaat ettim; çünkü bizim için doktoradan sonra bekleme süresi söz konusu değildi. Kasım ayında yapılan

imtihanda başarılı bulundum ve 24 Kasım 1987’de “doçent” oldum. Fakat ne yardımcı doçentlik, ne de doçentlik kadrosu verildi. Ertesi yıl, 1988’de Prof. Dr. Hüseyin Ayan Bey Dekan iken, üniversite yönetim kurulunda bazı yerlere kadro verilmesi gündeme gelmiş. Hüseyin Bey de beni gündeme getirmiş ve benim için de bir kadro talebinde bulunmuş. Böylece bir Profesör kadrosu tahsis edilmişti. O bana konuyu daha sonra anlattığı için böyle olduğunu biliyorum.

Kadro ilân edildi ve aynı kadroya iki kişi müracaat ettik: Ben ve Zahit Aksu. Gelen ilk raporlarımızda ikimiz de uygun bulunmamışız. Sonra yeni bir jüri ile bu iş tekrar değerlendirildi ve benim atanmam uygun bulundu. O zaman atamayı YÖK yapardı. Sanırım 1989’un Haziranında profesörlük kadrosuna atanmam gerçekleşti. Aslında atanma kararım daha önce çıkmış ama kararname bir yerlerde takılıp kalmış. Ben de o zaman, düşünebiliyor musunuz, hakkımı arama şeklinde de olsa bir üst makama ne olduğunu sormayı nezaketsizlik addediyordum. Ancak bir yıla yakın bir zaman geçince sormak durumunda kaldım. Bir yerde unutulmuş dediler. Aynı gün o zamanlar yeni kullanılmaya başlanan modern araç faksla rektörlüğe göndermişler. Böylece profesör olmuşum ve öğretim görevliliğinden profesör kadrosuna atandım.

1989’da Hüseyin Ayan’ın görevi bitince Rahmetli Prof. Dr. Orhan Karımış Fakültemize Dekan olarak tayin edildi. Kendisiyle daha İmam-Hatip Okulundayken tanışan iki arkadaşlık. Kendisi Bursalı idi, ama İmam-Hatip Okulunu Konya’da okumuştur.

Aslında daha önce Milli Eğitim Bakanlığı beni Samsun Yüksek İslâm Enstitüsü Müdürlüğünden Konya Yüksek İslâm Enstitüsü Müdürlüğüne tayin etmek istediğinde kabul etmemiştim. “Konya’ya gitmek istiyorum ama müdür olarak değil” dedim ve tayinimi engelledim. Yani idarecilik yapmak istemiyordum. Orhan Bey, Dekan Yardımcısı olmamı istedi. Eski arkadaşlık hatırlarına, kendisini kıramadım ve ‘peki’ dedim. O görevden ayrılincaya kadar Dekan Yardımcılığı görevimi sürdürdüm. O ayrılınca da yerine Dekan olarak tayin edildim.

Orhan Bey emekli olarak Dekanlıktan ayrıldığında ben yurtdışında, Belçika’daydım. Profesör oluncaya kadar ne kendi imkânımla ki, zaten böyle bir imkânım hiç olmadı, ne de devlet imkânlarıyla yurtdışına gitmem söz konusu olmamıştı. 1993’de özel bir imkân doğunca ben de izin alarak Belçika’ya üç aylığına gittim. Bu arada oradan Fransa’ya, Almanya’ya, Hollanda’ya gitme imkânım da oldu. Döndükten sonra da Rektör sayın Prof. Dr. Halil Cin Fakültemiz öğretim üyeleri arasında, burada dekan olarak kimi istersiniz şeklinde bir nabız yoklaması yaptı. Fakat kimin ne kadar rey aldığını göstermeden isimlerin yazıldığı kâğıtları toplayıp cebine koyarak gitti. Bundan dolayı nabız yoklaması diyorum.

Bir ay kadar sonra bana dekanlık görevini teklif etti. Yurt dışından döndükten sonra dekanlığa ben vekâlet ediyordum. Dekanlık istemediğimi,

idareciliği Samsun'da bırakıp geldiğimi, böyle bir niyetimin olmadığını Sayın Rektöre ifade edip teşekkür ettim. Üç defa teklifini tekrar edip ısrar ettiği için de reddetmeyi nezakete aykırı buldum ve “peki” dedim. O da bana “şimdi kabul edip de sonra beni yarı yolda bırakacaksan olmaz bu iş” dedi. Ben de kabul ettikten sonra böyle bir şey yapmayacağımı, böyle bir şeyin bana yakışmayacağını söyledim. Böylece 1993 yılında dekanlık görevine başlamış oldum. Bir dönem dekanlık yaptım. Bu arada rektör değişti. 1996'da tekrar dekanlık söz konusu olduğunda, bazı arkadaşlarımız gelip “bazı kimseler dekanlık için çalışıyorlar, gidip biz rektöre teklifte bulunalım” dedilerse de kabul etmedim. Rektör bana teklif etmedi, ben de bu yönde bir talepte bulunmadım. Görevim bitince de (gülerek) “izzet ü ikbâl ile çekildik bâb-ı dekanlıktan”.

Konyalı bir eğitimci olan ve Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarlığından emekli bulunan Sayın Abdullah Nişancılar 1979 yılında tekrar Milli Eğitim Bakanlığı Müsteşarlığına getirildi. Bu arada Türkiye'deki Yüksek İslâm Enstitüleri, Eğitim Enstitüleri ve Yabancı Diller Yüksek Okulları Müdürlerini bazı problemleri görüşmek üzere Ankara'da topladı. Tabii o dönemde bir hayli siyasi olay oluyordu. Bunlarla ilgili bazı tedbirler konuşuldu. Ondan sonra beni Ankara'ya almak istediğini söyledi, ısrar etti ama kabul etmedim. Ben ailevi sebeplerden dolayı Konya'ya gitmek istediğimi söyledim. Yoksa elhamdülillah Samsun'da bir rahatsızlığım yoktu. Biraz önce de söylediğim gibi beni Konya Yüksek İslâm Enstitüsü Müdürlüğüne tayin etmek istediğini bildirdi, ancak ben kabul etmedim. İdareci olarak gelmeyi kabul etmeyince o da benim, çok arzu etmeme rağmen, tayin isteğimi kabul etmedi ve olduğum yerde bıraktı.

Burada bir hatıramı da anlatayım: Samsun'dayken Konya'ya gelmek istediğimi bağlı bulunduğumuz Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğüne bildirdim. Onlar da reddettiler. Arkadaşım olan Şevki Özkan Din Eğitimi Genel Müdürü oldu. O zaman Senato ara seçimleri vardı. “Samsun'dan aday olacağımdan dolayı Konya'ya naklimin yapılması” şeklinde bir dilekçe yazıp gönderdim. Çünkü o zaman bir memur, bulunduğu yerden aday olamazdı ama bir başka ilden aday olabilirdi. Şimdi istifa gerekiyor; o zaman istifa gerekmiyordu, başka ilde olmanız yeterliydi. Sonra karşılaştıkça konuşur güleriz birbirimize. Çünkü benim dilekçem eline ulaştınca böyle bir istekte bulunduğuma inanmamış ve hakkımda “böyle siyasi yönü olan birisi değil” diye düşünmüş. Sonra da Samsun İmam-Hatip Okulu Müdürünü arayarak, böyle bir durum var mı diye sormuş, onlar da duymadık demişler. Bu günlerde dendiği şekliyle söyleyecek olursak böyle bir “masum yalan”ımız oldu. Konya'ya tekrar gelebilmek için bir takım mazeretler arıyoruz, fakat tayinimizi bir türlü yapmıyorlar. Ailevi sebepten kastım şu: Annem orda benim yanımdaydı ve Konya'yı çok özlemişti. Arada bir gelip gitmesi yeterli oluyordu. İki kızı ve hısım akraba buradaydı. Yaşına göre düşünecek olursak

haklı bulacağımız bir durumdu. Ben o yüzden Konya'ya gelmek istiyordum ama olmadı (gülüyor).

Bana 1985'te Diyanet İşleri Başkanlığı da teklif edildi. O zaman Başkan olan sayın Tayyar Altıkulaç emekli olacaktı. Devlet Bakanı sayın Kazım Oksay Diyanet İşleri Başkanlığına bakıyordu. Beni davet etti; gittim, makamında görüşüp konuştuk. Kendisinden düşünmem için süre istedim. O sırada Meclise gidecekmiş, beni de arabasına alarak götürdü. Orada Devlet Bakanı olan hemşehrimiz Sayın Abdullah Tenekeci'yle tanıştırdı. Ben de kendisini ilk defa orada gördüm. Sayın Oksayı, Sayın Tenekeciye "senin hemşehrini buraya getiriyoruz" dedi. Bu arada orada bulunan Sayın Mehmet Keçecilere de söyledi. İki gün sonra beni aradı. Ben dört çocuğumun okumakta olduğunu belirttim ve teşekkür ederek mazeretimin kabulünü rica ettim.

Bu durumu Sayın Altıkulaç daha sonra duymuş, kabul etmediğimden dolayı da bana epeyce sitem etmişti; Ankara'ya geldin de "niye benimle görüşmeden döndün" diye. Doğrusu kimseyle görüşmemiştim. Çünkü idarecilik hevesim yoktu. Nitekim Dekanlığım sırasında da Başbakanlıkta bir göreve atanmam için 2547 sayılı kanununun 38. maddesi uyarınca YÖK kanalıyla Üniversite Yönetim Kurulundan izin istenmişti de onu da kabul etmemiştim. Aslında teklif edilen görevler, herkesin kolaylıkla reddedemeyeceği görevlerdi. Netice olarak şunu söylemek istiyorum; idareciliğim dekanlıkla tamamlandı.

Bu arada bir de tabii dernekçilik, vakıfçılık yönüm var. 1958'de İmam-Hatip Okulundan mezun olduğumuzda arkadaşlarımızla birlikte "Türkiye İmam-Hatip Okulları Mezunları Cemiyeti" isimli bir dernek kurduk. Bu dernek aynı zamanda "İslam'ın ilk Emri OKU" diye bir dergi çıkarmaya başladı. İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'nde okurken, o yıllarda çıkan ve Ahmet Said Matbaası'nda basılan sayıların matbaadaki takibi ve tashihiinin yapılması işlerini ben yürüttüm. 1978'e kadar Oku Mecmuası devam etti. Aylık idi ve 212 sayı çıktı. Sanıyorum, alanında Türkiye'nin en uzun ömürlü dergilerinden birisi idi, eğer birincisi değilse.

Şu anki Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi binasını yaptıran "İmam Hatip Okulu Yüksek İslam Enstitüsü Talebe Yurtları Tesis ve Yaşatma Derneği"nin Yönetim Kurulunda da bulundum. Bugünkü İlahiyat Fakültesinin tedrisatının devam ettiği binayı bu dernek yaptırdı. Bu dernek aynı zamanda "İlahiyat Tedrisatına Yardım Eden Dernekler Federasyonu"na üye bir dernek idi. O Federasyon hala var ama maalesef çalışmıyor. Her hâlde sonraki gelen nesil öncekiler kadar faal değil.

1966'da "Manevi Değerleri Koruma ve İlim Yayma Cemiyeti"nin kuruluşunda da bulundum. Bu Derneği kurmaktan maksadımız, Konya'da pek çok sayıda kurulmuş bulunan Kur'an Kursları ile ilgili dernekleri bir çatı altında birleştirmek ve yardımları tek elden toplamaktı. Çünkü herkes hemen hemen aynı yer ve kimselerden yardım alıyor, aynı eşikleri aşındırıyordu. Bu bakım-

dan birleşelim istedik. Bütün derneklerin feshedilip bu Cemiyetin çatısı altında toplanması için gayret sarf ettik. Gerçekten de oldukça güçlü derneklerden bazıları kendini feshetti ve Manevi Değerleri Koruma Ve İlim Yayma Cemiyetinin çatısı altında birleşti.

O sıralarda Cemiyetin maddi ihtiyaçlarını karşıladığı bazıları yatılı 19 Kur'an Kursu vardı. Oldukça ileri düzeye ulaşmış olmamıza rağmen, birleşen bazı eski derneklerin yöneticileri, başlangıçta ikna oldularsa da sonra Yönetim Kurulunda birlikte karar verilen bir ortamı kendilerine yediremediler. Biz tabii o zaman gençtik ama Yönetim Kurulunda yaşlı Hoca Efendiler de vardı. Bunlar Yönetim Kurulunda tartışılarak karar alınmasını, hele kendi tekliflerinin, sonradan karar altına alınmış olsa da, tartışılmasını hoş karşılamadılar. Yeniden eski derneklerini ihya etme yoluna gittiler ve bir kısmı ayrıldı.

Daha sonra kanunlarla derneklerin faaliyetleri daraltılınca, 1972'de Türk Anadolu Vakfı kuruldu. Cemiyet adı altındaki bazı dernekler kendilerini feshederek maddi varlıklarıyla birlikte vakfa intikal ettiler. 1983'te Konya'ya geldikten sonra 18 yıl bu vakfın başkanlığını yaptım. Türk Anadolu Vakfı, eğitim öğretime hizmet veren bir vakıftır; ortaöğretim seviyesindeki okullara yardım eder, üniversite öğrencilerine burs verir, her kademede öğrenim gören öğrencilere yurt imkânı sağlamış ve hâlen de sağlamaya çalışır, Kur'an Kurslarına maddi destek verir, hafız öğrencilere burs vererek hafızlıklarını sağlar. Selçuk Üniversitesi yerleşkesindeki camiyi bu vakıf yaptırmıştır. Genel olarak vakıf, yardıma muhtaç olanlara yardım ederek ve özel olarak da sıcak bir aşa muhtaç olanlara sıcak aş vererek onların yaralarına merhem olmaya çalışır.

Yine bu vakıf bizim İlâhiyat Fakültesindeki on kadar araştırma görevlisini bilgi ve görgülerini artırsınlar, hiç olmazsa öğrendikleri Arapçanın pratiğine teşebbüs etsinler veya geliştirebilsinler diye 6 ay süreyle Mısır'a gönderen bir müessesedir. Bu da güzel bir hizmetti. Bizim nesil, her hangi bir sebeple yurt dışına gidemedi. Bundan dolayı da kitaptan öğrendikleri dili pratiğe dönüştüremedi. Bu sebeple de bir takım sıkıntılarla karşılaştı. İstedik ki, yeni nesil böyle bir durumla karşılaşmasın; genç yaşta yurt dışına çıkarak bazı özellikler kazansın. İnsan bazı şeyleri ancak belli yaşlarda elde edebiliyor. O yaşı geçirdikten sonra o tür şeyleri elde etmesi zor oluyor ve hatta mümkün olmayabiliyor. Meselâ benim Fransızcam Yüksek İslam Enstitüsü'nden mezun olduğumda son derece iyiydi. Hatta İmam-Hatip Okulunda ve Yüksek İslam Enstitüsü'nde kısa dönem de olsa Fransızca okuttum. Ancak 30 yıl sonra bir işe yaramadı. 1993'te yurtdışına gittiğimde çat pat bir şeyler söylemeye çalıştım. Tabii talebelikten 30 yıl sonra Fransa'ya gitsen kiminle konuşacaksın, kiminle arkadaşlık edeceksin? Bunlar zor şeyler. Suudi Arabistan'a da ilk defa 1989'da hac münasebetiyle gittim, o da hac ibadetiyle geçti zaten. Hâlbuki daha gençken biraz daha uzun süreli gidebilseydik konuşmayı da becerir ve dili daha kalıcı hale getirebilirdik.

Bir makam sahibi olduktan sonra Araplarla konuşurken de tabiatıyla sıkıntı çekiyorduk. Çünkü belli bir makamı temsil ediyorduk, hata ederse hatanın o makama yöneltmesi söz konusuydu. Bu gençler aynı duruma düşmesinler diye işte her yıl üç araştırma görevlisini yol parası ve burs vereyerek Mısır'a gönderdik. Altı ay kalıp istifade edenler oldu. Bir kısmı gitti hastalandım veya alacağım kitapları aldım diyerek bir ayda geri döndü. Bir kısmı kitap almaya verdiğiniz para yetmiyor dedi. Biz onları kitap alsın diye değil, sadece dili konuşmaya cesaret etsin, korkuyu üzerinden atsın diye göndermiştik. Oradaki ortalama bir memurun aldığı maaştan daha fazlasını burs olarak verdik. Orada geçimini rahat karşılayacak destekle gönderdik. Fakat bu gibi olaylarla karşılaşınca; her halde bizden istenmeden böyle bir şey yapınca yapılan işin önemi azalıyor veya iş değersiz ve önemsiz olarak niteleniyor, diye düşündük. En iyisi bunu keselim dedik ve bitirdik. Aynı zamanda bu vakıf 1970'li yılların sonuna doğru Fakültemize ilk defa alınan araştırma görevlilerine de hem burs verdi, hem de ihtiyaç duyulan kitaplar satın aldı.

1996'da dekanlıktan ayrıldıktan sonra öğretim üyeliği görevimi devam ettirdim ve 2006'nın birinci ayında emekli oldum. Şimdi emekliliğim devam ediyor.

Evlüyüm ve biri kız dört çocuğum var. Hepsi üniversite bitirdi. Kızım Emine dikiş öğretmenliği bölümünden mezun ve şu anda Yardımcı Doçent olan Ahmet Aras'la evli, ev hanımı. Oğullarımın hanımları da üniversite mezunu, onlar da çalışmıyor, ev hanımı olarak hayatlarını sürdürmektedirler.

Oğullarımdan Mehmet, Konya S.Ü. Ziraat fakültesinden mezun. Yusuf Rıza ve Ömer Faruk ODTÜ Elektrik ve Elektronik Fakültesinden mezunlar. Her ikisi de yüksek lisans yaptılar. Mehmet Türkiye Diyanet Vakfı'nın Konya'daki Yüksek Öğrenim Yurdu'nda Müdür, Yusuf Rıza Hazine Müsteşarlığı'nda, Ömer Faruk da özel bir şirkette çalışmaktadır.

İmam-Hatip Okulu, ilk açılışında şu anda ev olarak kullanılmakta olan bir yerde eğitim ve öğretime başladı. Şimdiki Merkez İmam-Hatip Lisesinin güney tarafında bulunan sokağın köşesinde yenilenmiş bir mescit var; Meydan Ahmed Camii. Onun tam karşı köşesindeki evdi okulumuz. Küçük bahçeli bir evdi. Tavan arasında da bir sınıfımız vardı. Kadrolu öğretmen yoktu. İlk müdürümüz Ali Rıza Uğurlu isimli bir hukukçu idi. O binada bir yıl müdürlük yaptı ve ders yılı sonunda yaz tatilinde iken vefat etti. Allah rahmet eylesin. Rasgele birisi değildi, idarecilik yönü kuvvetli bir zat idi. O sene resim, beden eğitimi derslerine varıncaya kadar, kültür derslerine farklı okullardan Konya'nın en iyi öğretmenlerini getirdiğini rahatlıkla söyleyebilirim. Sanırım sadece Türkçe ve Biyoloji öğretmenimiz kadroluydu. Raşit Umsan ve Vehbi Özüner Türkçe öğretmenlerimiz, Asım Tabanlı resim öğretmeni, Nail Gökbudak tarih öğretmenimizdi. İbrahim Kazanç matematik öğretmenimizdi, Şakir Oba fizik öğretmenimizdi mesela. Sonraki yıllarda da hep böyle gitti. Meslek derslerine ise, Konya'daki hocalardan başta Hacı Veyis Zade

Mustafa Kurucu olmak üzere çeşitli hocalar geldiler. Mesela Konya Müftüsü Abdullah Ulubay; kendisi Kadı'l-kudât'tan mezundu. Mehmet Tahir Elliiki, Fatih Göktay Akaid ve İslâm Dini derslerimize gelen Hocalarımızdı. Bunlar eski İlahiyat Fakültesi Mezunu olan hocalardı. Hakkı Özçimi Kur'ân-ı Kerim, Hamit Özyakut ve Ali Uca Arapça derslerimize geldiler. Yedi yıl içerisinde değişik kimseler hocalık yaptılar. Sağlam bir kadro huzurunda başlayıp, zaman içinde değişse de yine sağlam bir eğitim-öğretim kadrosundan istifade ederek mezun olduk diyebilirim.

Kaliteyi değerlendirmek açısından şunu ifade edeyim. O dönemde tabiatıyla sınıfta kalmak vardı ve öğrenci iki sene kaldığı zaman okuldan uzaklaştırılırdı. Biz İmam-Hatip Okuluna 280 öğrenci ile 6 şube olarak başladık, 7. sınıfa geldiğimizde ise tek şubeye indik. Sınıf mevcudumuz da 49 a indi. O yıl mezun olanların sayısı ise yanılmıyorsam 41veya 42 idi. Elenme oranı %82, başarı oranı ise %18 dir.

Yüksek İslam Enstitüsünde Hocalarımızın bir kısmı üniversite kökenli idi. Şöyle ki, 1960 yılının 27 Mayıs'ında ihtilal olunca, üniversitelerdeki hocalardan bir kısmı ihraç edildi. Bunların sayısı 147 idi. Bunlardan bir kısmı İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsünde bizim derslerimize geldi. Bunlardan Prof. Dr. Celâl Saraç aynı zamanda Müdürümüz idi. Prof. Dr. Halit Kemal Elbir, Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, Prof. Dr. Selçuk Özçelik, Prof. Dr. Necmettin Berkin, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan Hocaları sayabilirim.

Fransızca hocamız Şahap Şimay idi. Kendisi aynı zamanda İ.Ü. Edebiyat Fakültesinde de ders verirdi. İşinin ehli bir kimse idi. Fransızcamızın güzel oluşu ondan kaynaklanıyordu. Kendisinden öğretmenlik mesleğini de öğrendik. Kariyer yapmamıştı, unvanı yoktu, fakat eğitim ve öğretimde birçok noktada örnek alınacak nitelikte bir hocamızdı. Son derece de dakik idi; zamanında derse girip zamanında çıkan, tebeşiri cebinde taşıyan ve asla dersini aksatmayan bir hocaydı. Kar kış dinlemeden, bir mazerete sığınmadan görevini hakkıyla yapardı. Benim üzerimde şahsen çok etkisi oldu. Ben de daha sonra hocalığım sırasında o prensiplerden faydalandığımı ve uygulamaya çalıştığımı söyleyebilirim. İlk yıl, bizi bir seviye tespit sınavına tabi tuttu. Bir kitap tespit etti. Değişik yerlerden gelen bizleri belli bir noktadan aldı, belli bir seviyeye çıkardı. Edebiyat Fakültesindeki kurlarına da bir müddet devam ettim. Mezun olduğumuzda ben birileriyle Fransızca mektuplaşacak seviyeye gelmişim. Yabancı dilin önemine dair o dönemde biraz yönlendirilmiş olsaydık, sanırım çok daha iyi bir netice hâsıl olurdu. Şimdi bile dilin ana yapısını, kurallarını biliyorum, kelimeler de aşına geliyor ama karşılığını bilmiyorum. Bugün bu durumdayım.

Mükerrem Kâmil Su İslâm Sanatları Tarihi, Nihat Sami Banarlı da Edebiyat, Osman Pazarlı Pedagoji ve Ahlâk Hocalarımızdı. Her üçü de kariyer sahibi değillerse de sahalarının mümtaz şahsiyetlerindendi. Arapçaya Şerif Hazım Bey gelmişti. Kendisi Irak Kralı Faysal'ın dayısı idi. Türkiye'de İstan-

bul'da doğmuş, büyümüştü. İstanbul Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra Fransa'da tıp tahsili de yapmış bir kimse idi. Emirgân'da bir köşkü vardı. Kendisinin esas büyük kütüphanesi o yıllarda Bağdat'taymış. Orada ihtilal olunca Türkiye'ye gelmiş; Türkiye'de de ihtilal olunca bir iki sene daha kaldı ama sonra buradan da ayrıldı. Bir bayram günü bazı hocalarımızla birlikte kendisini köşkünde ziyarete gitmiştim. Böylece ders dışında da kendisini yakından görme fırsatım oldu. Şunu söyleyebilirim: Her yönüyle ağırlığı, bilgisi ve tevazuu görünen bir zat idi. Derste Türkçe konuşmamızı istemez "Varsın yanlış olsun, düzelir, doğru olur" derdi. Bize Katru'n-nedâ okutmuştu. Ahmet Davudoğlu Hocamız da bize Fıkıh ve Fıkıh Usûlü dersleri okutmuştu. Aynı zamanda Enstitümüzün Müdürlüğünü de yapmıştı. Kelâm dersini Celâleddin Ökten (Celâl Hoca diye maruf) hoca'dan okudum. Tevhid ve Akaid derslerimize Ömer Nasuhi Bilmen Hocamız gelmişti. İslâm Felsefesini Nevzat Ayasbeyoğlu, Tasavvuf Tarihi dersini de Mahir İz Hocalarımızdan okuduk. Hepsinden Allah razı olsun ve her birine rahmet eylesin. Âmin.

2- Akademik çalışmalar konusunda, sizin döneminizle günümüz arasında avantaj ve dezavantajlar açısından ne gibi farklılıklar görüyorsunuz?

İmam-Hatip Okulu ve Yüksek İslam Enstitüsü, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı birer orta ve yüksek öğretim kurumları idi. Bu sebeple de her ne kadar bu enstitülerde akademik kariyer sahibi hocalar bulunsa da kurum buna açık olmadığı için akademik çalışma ancak bu kurumların dışında ve üniversite seviyesinde mümkündü. Bu bakımdan benim öğretmenlik yaptığım yıllarda Yüksek İslam Enstitülerinde akademik kariyer yapılması söz konusu değildi. Yalnız bu kurumlara asistan unvanıyla elemanlar alındı. Fakat o yıllarda Türkiye genelinde beş Yüksek İslam Enstitüsü varken, sanıyorum bunlara toplam 10 kadar asistan alınmıştı. Yeteri kadar asistan kadrosu verilmediği için, biz de açılan imtihanlar yoluyla, öğretim üyesi olarak girmiştik. Yüksek İslam Enstitülerine çeşitli yollardan öğretmen atamaları da yapıldı. Bunlardan bir kısmı doğrudan müdür ve müdür yardımcısı şeklinde idareci olarak tayin edildi. Yurtdışına Milli Eğitim Bakanlığı kanalıyla gidip orada doktora yapıp dönenlerin bir kısmı, bir fakültede göreve başlayınca kadar Yüksek İslam Enstitülerinde görevlendirildi. Bazı kimseler de dosyasına göre uygun buldukları için tayin edildi. Bazen de imtihan açılması suretiyle başarılı olanlar -bizim gibi- tayin edildi. Dolayısıyla Yüksek İslam Enstitüsü Hocalığına tayinde tek ve belli bir ölçü yoktu. Milli Eğitim Bakanlığının ihtiyaca göre başvurduğu çeşitli yöntemler vardı. Hatır için tayin edilenler de, 'burası bir yüksekokuldur, burada belli bir kariyere ihtiyaç vardır, dolayısıyla bunları yetiştirelim' düşüncesiyle tayin edilenler de dâhil olmak üzere, tayinde çeşitli düşüncelere dayanan birçok yöntem uygulandı. Bu sebeple, asistan olarak tayin edilenler de, yaptıkları çalışma kabul edildiğinde herhangi bir

unvan almıyorlardı. Benim için de aynı durum geçerli oldu. Asistan olarak tayin edilenler de jüri önünde tezlerini savunmalarına rağmen bir unvan sahibi olmadılar. Bu durum, Yüksek İslâm Enstitülülerinde akademik kariyer yapma imkânının olmadığını gösteriyor. Bu bakımdan, ilk defa 1959'da açılan Yüksek İslam Enstitüsünün zamanla çoğalarak sayıları 1976'da 8'e ulaşmış olmasına rağmen, buralarda akademik kariyer sahibi olacak şekilde bir çalışma söz konusu olmadı. Nihayet 1977'de bu kurumların bağlı bulunduğu Milli Eğitim Bakanlığı Din Eğitimi Genel Müdürlüğüne tayin edilen Sayın Tayyar Altıkulaç, Yüksek İslam Enstitülerine 100 asistan kadrosu tahsis etti. Bu kadrolar için imtihan açıldı ve kazananların tayini gerçekleştirildi. Bunlara da ilmi bir çalışma yapma mecburiyeti kondu. Ben o yıllarda Samsun Yüksek İslam Enstitüsünün müdürüydüm. Biz de açtığımız imtihanda 10 kadar asistan almıştık. Bu asistanlara danışmanlık yapacak öğretim elemanlarını çeşitli üniversitelerde profesör olan kişilerle bizzat görüşerek seçtim. Çünkü o yıllarda Erzurum İslami İlimler Fakültesi dışarıdan doktora yapma imkânı tanıyordu. Ben de zaten bir tez çalışması yapmak mecburiyetinde olan asistanların bu çalışmalarını doktora tezi olarak hazırlamalarına ve doktor unvanı aldıklarında da Enstitümüzde öğretim üyeliğine tayinlerinin yapılmasına imkân hazırladım. Asistanları bu yönde çalışmaya teşvik ettim.

1975'te ben de bu imkândan istifade ederek orada imtihana girmiştim. Kaydımı yaptırdım, iki seminer çalışmasını da tamamladım ve başarılı oldum ama Samsun Yüksek İslâm Enstitüsüne Müdür olarak tayin edilince, bu yeni görevim bana ayrıca bir tez çalışması fırsatı vermedi. Dolayısıyla kaydım silindi.

Bu teşvikler neticesinde bizim Samsun'daki asistan arkadaşlarımız dışarıdan doktora yapma imkânını elde ettiler. Tamamı olmasa da yarından fazlası doktorayı dışarıdan tamamladı. Danışmanları üniversitede oldukları için, biz de doktora konusunu aynı zamanda kendisinin Yüksek İslâm Enstitüsünde yapacağı araştırma çalışması olarak kabul ettik. Böylece asistan arkadaşlarımızın çoğu hem doktor unvanına sahip oldular, hem de hazırlamaları gereken çalışmayı gerçekleştirmiş oldular.

Öyle hatırlıyorum ki, diğer Yüksek İslam Enstitülerinde doktora teşvik konusunda böyle bir yol takip edilmedi ama kendi gayretleriyle doktorayı ve asistanlık çalışmasını tamamlayanlar da elbette oldu.

Bunları şunun için söylüyorum: Gerçekten bir rehber olduğu takdirde, gençlerimizin kendilerini çalışma sahasına verebileceklerini düşünüyorum. Bu o zaman da böyleydi, şimdi de böyledir.

Sonunda 1982'de çıkan YÖK Kanununun gereği olarak Yüksek İslam Enstitüleri İlahiyat Fakültelerine dönüşünce, doktorasını yapmış arkadaşlarımız çok rahatlıkla bu unvanla İlahiyat Fakültelerinde devam etme hakkı elde ettiler. Doktora yapmamış olanlar ise daha önce bahsettiğim kolaylıklardan faydalanarak kısa zamanda doktoralarını verme imkânı buldular. O yıl-

larda Türkiye’de üç ayrı yüksek okul vardı: Yüksek İslam Enstitüleri, Eğitim Enstitüleri ve Yabancı Dil Yüksek Okulları. Enstitüden fakülteye geçiş sürecinde, Kanuna göre bu kadrolarda bulunanların bir yıl denenerek bu işi yapabilecek görülenlerin görevlerini Fakültelerde sürdürmeleri, yapamayacaklarının ortaöğretime gönderilmeleri hükmü yer alıyordu. Şunu rahatlıkla ve övünçle söyleyeyim ki, bunların içinde akademik kariyer yapan, yapmaya hazırlıklı ve buna yatkın elemanları olan tek yüksek okul Yüksek İslam Enstitüleri idi. Diğer yüksek okul elemanlarının böyle bir çalışmadan ne haberleri vardı, ne de hemen kolaylıkla unvan almak üzere ellerinde hazır bir çalışma mevcuttu. Bunun neticesinde, Yüksek İslam Enstitüsü öğretmenlerinin çoğu İlahiyat Fakültesine dönüşüm sürecini takiben görevlerinde kalmayı başardı. Kurumların kuruluş gayeleri istikametinde yürümelerini sağlayacak nitelikte kanun ve yönetmeliklerin çıkarılarak uygulanması, ehil kişilere hak ettikleri görevlerin verilmesi, bir kurumun daha güzel bir şekilde çalışmasını sağlıyor ve istikbalini garanti altına alıyor. Bugün ben sonradan fakülte haline dönüşen kurumlara baktığımda, İlahiyat Fakültelerinin bu anlamdaki farkını açık bir şekilde görebiliyorum. Bu kurumların içinde yetişmiş ve görev yapmış bir kimse olarak, 70’li yılların başında başlayan ve sonraki yıllarda devam eden siyasi olayların bizim kurumlarımızı da etkilemiş olmasına rağmen, bu yöndeki etkilerinin diğerlerine kıyasla son derece hafif kaldığını söyleme imkânına da sahibim. Bu güzel bir basiretin neticesidir ve bu kurumların temelleri sağlamdır. Fakülteleşmeden sonra Yüksek İslam Enstitüden buraya aktarılan akademik personelin yanı sıra sonradan da araştırma görevlileri alındı ve bu günümüzde de devam ediyor.

Bir de sanıyorum şu hususa dikkat çekmemde fayda var: İmam-Hatip Okulları ilk açıldığında, bu okullara kaydolanların, ortaokulda okuma çağını aşmış, 16 yaşını geçmiş kimseler oldukları bir gerçektir. En küçüklerinden birisi bendim ve İmam-Hatip Okulu açılmasaydı ben de okumayacaktım. Şunu anlatmaya çalışıyorum: Bu okula gelen öğrenciler baştan beri şuurlu kimselerdi. Yaşlarını küçülterek bu okullara geldiler ve bu okullara velilerinin zorlaması veya maişet kaygısı olmadan kaydoldular. Herhangi bir maddi menfaat düşünmeden, kendilerini dine hizmet kervanına katılacak kimseler olarak gördüler. Böyle bir çalışma neticesinde başarılı oldular. Daha sonra da kendilerine hizmet verildiğinde, bu hizmetleri başarıyla yürütme imkânını buldular. Bu aynı zamanda İmam-Hatip Okullarının istikbalinin herkes tarafından garantili görülmesini sağladı. Ayrıca başlangıçta bu okullar açılırken bunların aleyhinde bulunan kimselerin yanlış düşündüklerini, tayin edildikleri görevlerini başarıyla ve hakkıyla yaparak ortaya koydular. Tabii bundan ders almak isteyen kimseler, kendi düşüncelerini değiştirip düzelttiler ama değiştirmeyen, hala inatla bu okulların aleyhinde olan kimselerin varlığında bir gerçektir.

Tevhîd-i Tedrisat Kanununun gereği olarak İstanbul’da Daru’l-Funûnda (Üniversite) kurulan İlahiyat Fakültesi bilindiği üzere Üniversite reformu

gerçekleştirilirken 1933'te kapatılmıştı. 1949'da Ankara Üniversitesi bünyesinde yeniden açılıncaya kadar 16 yıllık bir süre geçti. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinin ilk mezunlarından bir kısmı İmam-Hatip Okulunda iken, bize hocalık da yaptı. İlk kuruluşu göz önünde bulundurulursa, İlahiyat Fakültesi yoğun istek ve biraz da mecburiyetten dönemin iktidarı tarafından açıldı. Osmanlıdan Cumhuriyete geçtikten sonra, yeni ilkeleri yerleştirebilmek ve bu ilkelerin karşısında fikir düzeyinde kalsa da herhangi bir cephenin oluşmaması gerekiyordu. Bunun için kapatıldıktan sonra İlahiyat Fakültesinin hemen yeniden açılması uygun bulunmadı. Fakat açılma zorunda kalınca da programı, olması gerektiği şekilde yapılmadı. Aslında bu adla açılan bir Fakültede her ne kadar bütün dinlerin okutulması gerekirse de kendi toplumunun inanç sisteminin ağırlıklı olarak okutulmasını ve araştırılıp incelenmesini de gerektirir. Tabiatıyla Ankara'da açılan İlahiyat Fakültesi de bir Müslüman ülkenin İlahiyat Fakültesi olduğuna göre burada ağırlıklı olarak İslâmî ilimler okutulması gerekir. Ancak bu Fakültede "eğer burada Batıdaki Teoloji Fakültelerinin programları uygulanacak olursa, Cumhuriyetin ilkelere yerleşmesine karşı çıkacak fikirlerin oluşumuna engel olunmuş olur" mantığı yürütüldü. Bu sebeple de programında İslâmî ilimlere mümkün olduğunca az yer verilmeye çalışıldı. Öğrencilere de sürekli şu fikir benimsetilmeye çalışıldı: "Din, dolayısıyla İslam Dini de, daima tutucudur ve değişmez esaslara sahiptir. Hâlbuki insan aklı bunun ötesinde bir takım şeyleri sorgular. Böyle olunca, biz kendimizi başkalarına anlatabilmek için, onların bildikleri şeyleri bilmemiz gerekir, mesela bir Hıristiyan'a İslam'ı anlatmanın yolu, Hıristiyanlığı bilmekten geçer."

Bu düşünce yayılmaya çalışıldı. Ancak göz ardı edilen şu idi: Karşısındaki kimseye bırakın empoze etmeyi, söylemek istediği konuda yeterli bilgisi olmayan bir kimsenin doğru bilgi vermesi mümkün değildir. Bundan daha tabii de bir şey olamaz. Bu durumda kendi dinine ait bir bilgiye sahip olmayan kişinin, başkasına anlatabilmek için karşısındakinin bilgisini edinmesinin ne bir faydası, ne de bir anlamı ve mantığı kalır. Çünkü kişinin diniyle ilgili kendi bilgisini aktarabilmesi, inandığı dinin bilgilerini alması ve anlamasına bağlıdır. Eğer bunu yapamıyorsa, bırakın başkasına faydalı olmayı, bu kişinin kendisine de bir faydası olamaz. Bizdeki atılan yanlış adımların temelinde bu anlayış yatmaktadır. Hala günümüzde İlahiyat Fakültesi öğrencileri ağırlıklı olarak İslâmî ilimleri okurlarsa Fakülte Teoloji Fakültesi konumundan İslâmî ilahiyat konumuna kayar ve burada sadece dogmatik bir takım bilgiler verilmiş olur, düşüncesi sürmektedir. Onun için bu fakültelerde daha çok felsefi açılımlı derslere ve ilimlere ağırlık verilmesi gerektiği hep vurgulanmış, hep bu yöne dikkat çekilmiştir. Hâlbuki İlahiyat Fakültesinde okuyan bir öğrenci önce kendi sahasıyla ilgili bilgileri elde etmeli ki, sonradan bu bilgileri başkalarına aktarabilsin, anlatabilsin.

Bütün bunlar göz önünde bulundurularak, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne Kur'an-ı Kerim dersi konulurken bile onun Türkçe olarak oku-

utulması benimsendi. Fıkıh dersleri ise konulmadı. Çünkü “Fıkıh şeriattır; İlahiyat Fakültesinde ise şeriatın yeri yoktur” diye düşünülürdü. Yani Fıkıh, bir ilim olarak görülmeyip kendisinden korkulan ve kaçınılması gereken bir öcü olarak değerlendirildi. Dolayısıyla memleketimiz ve insanlarımız için zararlı bilgiler birikiminden ibaret diye düşünülerek ondan uzak duruldu. Bunun yerine, bir ara, kısmen İslam Hukukunu tanıtıcı niteliğe sahip bir dersin okutulması benimsendi. Daha sonra bakıldı ki, İslam Hukuku da İslam’ın hukuk yönünü gün yüzüne çıkarmakta o zaman bundan da vazgeçilerek sadece İslâm’ın ibadetler bölümünü anlatacak programlar ihdas edildi. Yani önceleri Fıkıh, İslam şeriatını ortaya koyuyor diye program dışı tutuldu; sonraları da İslam Hukuku dersi bu tehlikeye ışık tutuyor görüldü. Dolayısıyla bu da okutulmaması gereken bir ilim olarak değerlendirildi ve bu korku uzun yıllar devam etti. Bana göre Yüksek İslam Enstitülerinin açılışına kadar bu durum sürdü. Yüksek İslam Enstitüleri, İmam-Hatip Okullarının bir devamı olduğu ve İmam-Hatip Okullarında da bu derslerin tamamı meslek dersi olarak okutulduğu için, bu dersleri okutacak öğretmenlerin yetiştirilmesi gerektiği düşüncesiyle bu dersler Enstitülerde okutuldu.

Ben bütün bunları niçin anlatıyorum? Bu dönemde kariyer yapma zemininin nasıl oluştuğunu ortaya koyabilmek için.

1950’den önce tabiatıyla eski harfle yazılmış ne varsa, bunların hepsi yasaklandı. Resmi Kütüphanelerdeki bu kitaplardan zayi olanların arkasına bile düşülmedi. Evdekiler ise tamamen saklandı. Kimisi duvarın sıvalarının altına, kimisi bahçeye kazılan bir çukurun içine sandıklar içinde, kimisi de mağaralara saklandı. Meram Dere’de çayın üst tarafında bir mağarada 1950’den sonraki yıllarda hala parçalanmış ve dağılmış eski kitapları görmüştüm. 1954’te İmam-Hatip Okulunun dördüncü sınıfında Tefsir, Hadis, Kelam ve Fıkıh gibi dersleri ilk defa okumaya başlayacağımız zaman, okuyacağımız kitapları bulabilmek için Konya gibi bir yerde araştırma yaptığımızda bulamadık. Fıkıhtan Nûru’l-izâh, hadisten Tecrîd-i Sarîh metni, Tefsirden Celâleyn, Kelam’dan el-Emâlî gibi kitapları, (1924’ten 1933’e kadar devam eden) Eski İmam Hatip Okulu mezunlarının da bulunduğu Konya’da bulmakta sıkıntı çektik. Ben 1954’te Eski İlahiyat Fakültesi mezunu bir Hoca Efendiye –Allah rahmet eylesin- Celâleyn Tefsiri var mı diye sorduğumda, Hoca Efendi “Yani siz bunları okuyacak mısınız?” diye hayret etmişti. O zaman fotokopi, teksir ve ofset imkânları da henüz yoktu. Teksir makinesi 1956 yıllarında ancak kullanılmaya başlandı. Bu oldukça sıkıntılı bir durumdu.

Bütün bunlar göz önünde bulundurulunca, İlahiyat Fakültelerinde veya 1950’li yıllarda kurulmuş olan İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi İslam Araştırmaları Enstitüsü ve Şarkiyat Enstitüsü gibi yerlerde doktora yapabilecek kimselerin çalışmaları, şeriatın hortlamasından korkulduğu için, bizzat konular üzerinde çalışma pek yapılamadı. O dönemde biraz da ihtiyaç giderme açısından, eser tahkiki ve tanıtımı şeklindeki çalışmalar revaçtaydı. Tabiatıyla o dönemde şimdiki imkânlar bulunmadığı için, bir yazma eserin ünük

nüsha mı olduğu veya varsa başka nüshalarının nerelerde bulunduğunu öğrenmek oldukça zordu. Yazmaların ya sayfa fotoğrafları çekiliyor yahut da mikrofilm alınıyordu. Bu durumda mikrofilm okuyan makineniz olacak ki perdeye görüntüyü yansıtıp oradan okuyasınız. Fotoğrafları da ancak büyüteçlerle okuyabilirdiniz. Böyle bir çalışma dönemi 1960'lı yıllarda da devam etti. Nihayet ihtilal sonrası dönemlerde bu konular biraz daha sanki korkulu olarak görülmemeye başlandı. Çünkü karşıt fikirlerin ortaya çıktığı ve çoğaldığı bir dönem başlamıştı.

Bu arada şunu bir güzellik olarak ifade etmek istiyorum: 1958'de ilk defa İmam-Hatip Okulları lise kısmından mezun vermeye başladığı dönemde, dini hayatı canlandıracak kitaplar da ticari amaçla da olsa yayımlanmaya başladı. Telif, tercüme veyahut mevcut kitapların yeni harflerle tekrar basılması şeklinde bir neşriyat faaliyeti oldu. İmam-Hatip Okulu mezunlarının camilerde veya müftülüklerde görev almaları, aynı zamanda halkla temaslarını artırdı. Genç ve aydın din adamı olarak tanınan bu kimselerin çevresinde yeni gençlerin toplandığını gördük. Bu sebeptendir ki, o dönemde basılan dini kitaplar çokça alınıp okunuyordu. 1960'lı yıllarda İslam'la ilgili kitapların şimdikine göre daha çok bastığını söyleyebilirim; çünkü alıcısı vardı. Bunu şunun için söylüyorum: O dönemde, İslâm'ın İlk Emri OKU mecmuası, İslam Dergisi, İslam'ın Nuru, Tohum ve Sebîlü'r-reşâd gibi mecmualar da çıkıyordu. O yıllarda yayınevleri bir kitabı normalde 5000 (beş bin) adet olarak basarlardı ve bu baskı en geç iki yılda satılırdı. Hiç dini kitap okuma imkânı olmayan bir dönemden, böyle bir duruma geçilmiş olması oldukça büyük bir merhale. Günümüzde ise yayınevleri böyle kitapları 2000'den fazla basmıyor, bunları satarsa başarılı sayılıyor ve hemen arkasından 'ikinci baskı' denilerek tekrar yayınlanıyor. O dönemki nüfusumuzla bu dönemdeki nüfusumuzu, yine o dönemdeki İslami İlimler alanında yer alan kişilerle günümüzdeki İslami İlimler alanında yer alan kişileri sayı olarak karşılaştıracak olursak, günümüzde kat kat arttığını, ama neşriyata olan talebin artmadığını, aksine azaldığını görüyoruz. O zaman daha az neşriyat vardı, şimdi çok neşriyat var denebilir, ama bununla kendimizi teselli edemeyeceğimiz bir düşünüş var. Şimdilerde okumaktan biraz daha uzaklaştığımız açık olarak görülüyor.

İlâhiyat sahasında, bizzat konuların incelenip araştırılmasına yönelik çalışmalar ancak 1970'li yıllardan sonra başlayabildi. Kitabın tanıtımından, cildinden, şeklinden, görünümünden içeriğine geçilmesi epey bir zaman aldı. Özellikle de YÖK Kanunu sonrasında yeni fakültelerin açılması ve yeni elemanların alınması, onlara akademik çalışma yapma mecburiyetinin getirilmesi bu alandaki araştırmaları fazlalaştırdı. Tabii ki imkânlar da arttı. Sadece Türkiye'de değil, dünyanın neresinde olursa olsun, neşredilen bir kitaba ulaşmak, onu temin etmek çok kolaylaştı. Önceki dönemlerde imkânlar daha azdı. Araştırmacının bir nevi inzivaya çekilerek çalışma yapması gerekiyordu. Rahatlıkla söyleyebilirim ki, bugün inzivaya çekilerek değil, dünyaya açılarak bir takım çalışmalar yapılabilir. Bunu rahatlıkla görebiliyorum. Bugün

özellikle İlahiyat alanında ilmi araştırma yapılması konusuna bakacak olursak, herhangi bir akademik çalışma yapan kimse, bu çalışmayı yaparken İslam Âleminde ve Batıda bu konuda ne gibi çalışmalar yapılmış olduğunu kolayca bulabilirler.

Diğer taraftan İslâm Dininin esas kaynakları Arapça olduğu için belki biraz da tabii olarak, Türk araştırmacılar Arapça kaynaklara müracaat etmek mecburiyetini hissederler. Fakat özellikle Arapça konuşulan İslam ülkelerine baktığımız zaman, onlar bir konuda çalışma yaparken sadece kendi dillerinde yazılmış olan eserlerle yetiniyorlar. Bu belki biraz da Türkiye’de böyle çalışmaların yapılabileceğini düşünemeden kaynaklanmaktadır. Ama hiç olmazsa yapıp yapılmadığını araştırmak gerekmez mi? Onlar bundan kendilerini müstağni saymaktadırlar. Bundan dolayı da ne varsa kendilerinde var, olduğunu düşünüyorlar. Neticede Türkçe olarak neşredilmiş, olan araştırma ve inceleme şeklindeki tez çalışmaları son derece güzel görüşler ve fikirler ortaya koymasına rağmen, bunlar sadece Türkçe çalışma yapanlar için birer müracaat kaynağı olmaktan öte geçemiyor. Hiç şüphesiz bizim tanıtma gibi bir eksikliğimiz söz konusu ise de Onların da kendilerinden başkalarını görememek gibi eksikliklerinin bulunduğu muhakkak.

Bugün İlahiyat alanında araştırma yapan kimseler, Batı’da ve İslâm Âleminde hangi çalışmaların yapıldığını tespit ve temin konusunda da geçmişe göre çok şanslıdır. O dönemdeki maddi imkânlar ile bu dönemdeki imkânlar bu dönemin lehine olarak, çok farklı. O günlerde Türkiye içindeki iki ayrı ilde bulunan kişiler hem bir araya kolayca gelemezler, hem de en basitinden telefonla bile kolayca konuşamazlardı. Şimdi ise oturduğumuz masadan dünyaya açılan bir pencerenin hâkimi ve kullanıcısı durumundayız. Arada dağlar kadar fark var elbette.

3- İslam Hukuku alanında ihtisas yapmamış, İlahiyat disiplinleri içerisinde diğer alanlara mensup akademisyenlerin zaman zaman bazı fikhî tartışmalar içinde yer aldıklarını görüyoruz. Mesela bir din eğitimcisi “Hacda şeytan taşlamak yoktur. Kur’an’da yer almıyor” diyebiliyor. Yine bir din felsefesi veya tasavvuf tarihi hocası Kur’ân-ı Kerim’de başörtüsünün olmadığını söylüyor. Bir tasavvuf tarihçisi faiz-riba ayrımı konusunda görüş beyan ediyor. Din sosyolojisi alanındaki bir hoca kurbanlık hayvanların sınırını genişletme teşebbüsünde bulunuyor (tavuk, horoz vb.). Bu durumu nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu tarz alan dışına taşmaların İlahiyat Fakültelerinin halk üzerindeki imajını nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

İsterseniz önce bir hususu tespit edelim, sonra da konuyu düşünelim; Türkiye’de üç konu hakkında konuşmada herkes kendini yetkili görür: Siya-

set, tıp ve din. Bir kahvehaneye gitseniz, konu siyasetten açılır. Öyle kimseler vardır ki, evlerini idare etmekten, yeniden maaş alıncaya kadar elindeki parayı iktisatlı kullanmaktan, evin içerisinde huzuru temin etmekten acizdirler, fakat bir de bakarsınız, bu kimseler dünyayı idare etmeye talip olurlar ve çok kolay bir şekilde herkesi ıslah eder, oturdukları yerde dünyayı sulh ve sükûna kavuştururlar. Sadece siyasete atılmış kimselere değil, siyasetin ilmini yapan kimselere bile bu alanı bırakmazlar. Tıp da böyledir. Bir kimse kendisi bir hastalık geçirip bir ilaç içmişse, bu da diyelim ki karın ağrısıysa, her karın ağrısından şikâyet edene o ilacı tavsiye etmekten geri durmaz. Ayağı kırılrsa da, bu kırılmanın neticesinde karnı ağrıya bile, o kimseye bu ilacı tavsiyeden çekinmez. Hekimin yapması gerekenleri o yapar. Hatta hekimin bilmediğini o bilir, bu konuda kendisini yetkili sayar ve konuşur. İster okumuş olsun, ister cahil, bunu herkeste görebilirsiniz.

Din de böyle bir konudur. “Müslüman olan bir kimse veya herkes kendi dini hakkında bir şeyler söyleme hakkına sahiptir” diye insan düşünebilir ama bir başkasından öğrenmek mecburiyetinde olan kişinin, din hakkında ahkâm kesmesi de kaçınılmaz oluyor demek ki. Her nedense insanımız böyle bir hastalığa müptelâ. Son zamanlarda bu konulara ekonomi de eklenmiş görünmektedir. Bir bakıyorsunuz, ekonomiden anlamayan bir kimse faizden bahsediyor; onun ekonomiye katkısı ve zararı konusunda ahkâm kesiyor. Veya ekonomi ile biraz ilgilenmiş ama günümüzde uygulanmakta olan faize dayalı ekonomi sisteminden başkasını duymamış olan bir kimse çıkıyor; faiz olmadan bir ekonomiden bahsetmenin söz konusu olamayacağını anlatmaya çalışıyor. İçinde yetiştikleri toplumun anlayışı ve uygulaması neticesinde, böyle şeylerin tabii olduğunu kabullendiklerini görüyorsunuz.

Kendi ihtisası dışında fetva vermenin bir takım sebepleri olduğunu düşünüyorum. Şimdi bunları anlatmaya çalışayım.

Bazı kimseler vardır ki, bir siyasi görüşe angaje olmuştur. Diğer taraftan bunlar dini temsil ettiklerini de düşünürler. Bunlara göre kendi siyasi görüşleri Türkiye’de iktidar olursa ülkenin kurtulması kesindir. Aynı düşüncede, fakat bir başka siyasi parti mensubu ortaya çıkıp eğer diğer siyasi görüşün seçmenlerini kendi seçmenleri hâline getirip iktidara gelecek olursa iki parti arasındaki rekabet düşmanlığa dönüşüyor. İktidardan uzak kalan parti mensubu kimseler bu iktidar partisine artık siyasi düşman gözüyle bakmaya başlıyor. Aslında iktidara gelen bu partinin en az kendileri iktidara geldiklerinde yapmak istediklerini yapacaklarına, muvaffak olacaklarına ve memleket için faydalı işler yapacaklarına kalben inansa bile yine de onu siyaseten yıpratma yolunu seçiyor. Çünkü kendisinin iktidara gelme şansı azalmıştır. Onun için o partinin ve mensuplarının siyaseten yıpratılmaları gerekir, düşüncesiyle hareket ediyor. Onları siyaseten yıpratmaya çalışırken bu sefer onun inancı da bundan nasibini alıyor. Dolayısıyla onlara olan siyasi düşmanlığı, dine de zarar verir bir hale dönüşüyor. Zira bu konuda verdikleri fetvaların oturduğu temel siyasettir. Bu fetvayı da aynı siyasi görüşü payla-

şanlar benimsiyorlar; dolayısıyla siyasi temele dayanan fetvalar ortaya çıkıyor. Bugün yaşadığımız bir takım olaylarda ve verilen yanlı fetvaların temelinde bunu görmekteyiz. Fetva veren kişi aslında ilâhiyatçı ve aynı zamanda medrese mezunu olsa bile, başka siyasi görüşe sahip kimseleri siyaseten tenkit ederken ve onu yıpratmaya çalışırken dini de alet etmekten çekinmiyor. Böyle davranan kimse karşısındakinin din anlayışına kadar uzanan tenkitlerde bulunurken kendisine yeni siyasi yandaşlar bulacağını veya en azından mevcutları memnun ederek onları kaybetmeyeceğini zannediyor. Böyle bir durumu tasvir etmek mümkün değildir.

Bazı kimselerin de fetva verirken dayandıkları temel yanıltır. Bilindiği gibi biz başka dillerden bazı kelimeler almışızdır. Ancak bu kelimeleri aldığımız dilde kullanıldığı anlamda değil de ona yeni bir anlam yükleyerek kullanmışızdır. Artık o kelime bizim kullandığımız anlamda Türkçeleşmiş ve bizim kelitemiz olmuştur. Fakat onlar bunu bilerek veya farkında olmadan, o dilde kullanılan anlamını esas alarak değerlendirme yapmaktadırlar. Mesela “riba” ve “faiz” kelimeleri buna örnektir. Her ikisi de Arapça kelimelerdir. Biz Arapçadan faiz kelimesini almışız ve o dilde kullanıldığı anlamı bırakıp yine Arapça olan “riba”nın ifade ettiği anlamı Türkçede karşılayacak bir anlam yükleyerek kullanmışız. Yani Arapların “riba” dediklerine biz Türkçede faiz demişiz. Diğer bir ifade ile Araplar riba ile neyi kastetmiş iseler biz de faiz’le onu kastetmişiz. Bunun böyle olduğunu bilmeyenler veya bilerek, faiz kelimesinin Arapçada kullanıldığı anlamı önümüze sürüp rahatlıkla riba ile faiz’in ayrı şeyler olduğunu söylemektedirler.

Yine mesela “hamr” kelimesi Arapçadır ve kendi kendine mayalanan ve bu suretle azı veya çoğu sarhoş edici hale gelmiş bulunan tüm içeceklerin ortak adıdır. Diğer bir ifade ile kendi kendine bu özelliği kazandıran içkilerin genel adıdır. Fakat biz bunun Türkçe karşılığı olarak yine Arapça bir kelime olan “şarap” kelimesini kullanmışız. Biz şarap deyince, Arapların hamr dediklerini anlarız. Çünkü o anlamı karşılamak üzere alıp kullanmışız. Araplar ise şarap kelimesini her türlü içecek anlamında kullanırlar. Bu anlamda ise biz yine Arapça olan meşrubat kelimesini kullanmışız. Bunun örnekleri çoktur. Bu gibi durumlara dikkat etmeden hüküm vermek, Arapçada bu şöyle bir anlama geliyor diyerek sonuca varmak kişiyi her zaman yanıltabilir. Bu incelemeleri ise, ancak bu alanda uzmanlaşmış kişiler bilebilir ve ayırt edebilir.

Kişiler Arapçayı bilseler bile dinin esasları ve meselelerin dayandığı delilleri bilmeden fetva vermeye kalkmaları onları hatadan uzak kılmıyor. Kur’ân, dinin temelidir. Ancak bazen onu anlayabilmek için başka yardımcı unsurlara da ihtiyaç vardır. Bunlardan biri Hz. Peygamber a.s.’ın dini anlayış ve anlatışı, bir diğeri de günümüze kadar bu konuda oluşmuş ortak akıldır. Kişi bunları hafife alıp yalnızca Kur’âna bakmaya ve onu da kendi aklına güvenerek yorumlamaya kalkarsa beğenmediği kimselerden daha çok yanıltacağı muhakkaktır.

Bir şey Kur'an-ı Kerim'de açık bir şekilde tarif edilmiş olmayabilir, bu gayet normaldir. Nitekim Kur'ân namaz kılmamızı ister ama nasıl namaz kılacağımızı tarif etmez. Bunu bize gösteren onun tebliğcisi var, o namazı sahabeye göstermiş, onlar onlardan sonraki nesillere, onlar da sonrakilere aynı şekilde aktarmak suretiyle günümüze kadar gelmiş. Bir şeyin teferruatının Kur'an'da bulunmaması onun İslâm'da olmadığı anlamına gelmez. Orucun nasıl tutulacağı, zekâtın hangi nispette ve hangi mallardan verileceği de Kur'ân'da açıklanmış, tarif edilmiş değildir. Dolayısıyla Kur'an'dan başka şeyi kabul etmemek ve onda açık şekilde olmayan şeyi İslam dışı saymak yanlıştır. Aksi halde o kişiye şöyle bir soru sorarız: 'Senin din konusunda fetva vermen de Kur'an'da yok, peki sen neye dayanarak fetva veriyorsun?'. Böyle bir soru sormak da bizim hakkımız olsa gerektir.

Bir de kendilerine sempati beslenmesi ve bu sempati sayesinde bu insanları yönlendirebilecekleri inancı sebebiyle fetva verme ve bunda yanılma söz konusudur. Biz Türkiye'de insanların %99'unun Müslüman olduğunu söylüyoruz. Fakat bazı kimseler bir taraftan Müslümanlıktan kopmak istemez, bir taraftan da bir Müslümanın yaşaması gerektiği şekilde yaşamaktan uzak durur. Bu uzak duruşa rağmen kendisinin İslam dışında görülmesine de asla rıza göstermez. Herkesin kendisini böyle bir noktada göreceğinden endişe eder ve böyle bir durumdan dolayı huzuru kaçır. Böyleleri isterler ki, kendi istediği şekilde yaşasın, fakat asla dinden de uzaklaşmış sayılmasın; herkes kendisine tam bir Müslüman gözüyle baksın. Mesela İslâm'a göre hanım ve erkeklerin toplum içerisinde veya ibadet ederken belli bir tesettür içinde bulunması gerekir. Bu tesettür ölçüsüne uymak istemeyen ama İslam'dan da koparılmaya asla razı olmayan kimseler vardır. Bu düşüncede olan bir hanım, "kendisinin Müslüman olduğunu, kendisinin benimsediği giyim tarzı ile de pek ala Müslüman olunabileceğini, binaenaleyh başı kapalı hanımların da mutlaka kendisi gibi olmalarını" isteyebiliyor. Ben 'başı örtmenin gerektiğine inanıyorum, örtmediğim için bir günah işlediğimin de farkındayım, ancak çeşitli sebeplerden örtmemiyorum' diyeceği yerde herkesin kendisi gibi olmasını istiyor. Zannediyor ki, herkes kendisi gibi yaparsa o zaman vebalden kurtulacak. İşte bu düşüncede olan kişiler, gerçekten o sahanın mütehassısı olmadıkları halde kendilerinde fetva verme yetkisi görüyor ve de verdikleri fetvaya göre yaşamaya devam ediyorlar. İşin aslına tam vakıf olmayan bazı mürekkep yalamış kimseler de, bana göre, bazı iltifatlara nail olabilmek için bu görüşü desteklemeye çalışıyor ve yanlış yorumlarda bulunuyorlar.

Bir de işin şu yönü bulunmaktadır: Birisi İlahiyat Fakültesi mezunudur ve herkesin kendisini dini en iyi bilen kimse olarak tanıdığı düşüncesindedir. Bu düşüncede olan bir kimse, bir topluluk içinde bulunur ve kendisine bir soru sorulursa ona cevap veremediğinde gözden düşeceği inancındadır. Toplumun kendisini horlayacağını, onların gözünden düşeceğini ve toplumdan dışlanacağını düşündüğü için konuyu bilmiyorsa bile 'bilmiyorum' demek yerine, yetkili olup olmadığını düşünmeden, toplumun hoşlanacağı şekilde o

konuda bir fetva veriyor, sonra da artık konuyu incelemeyen fetva verme geleneğini sürdürüyor.

Yine, gerçek fetva verebilecek kimselerin bir konuda verdikleri bir hüküm, dini daraltıcı olarak göstermek de konunun mütehassısı olmadan fetva vermenin bir başka yolu olmaktadır. Böyle düşünenler 'aslında din bu kadar dar değil, olmamalıdır; bazı kimseler dini daraltıyor' diyerek ve o yönde fetva veren kimseleri efkâr-ı umumiye nezdinde mahkûm edecek, kendisini popüler hale getirecek bir düşüncenin esiri olarak da fetva veriyorlar.

Bunların hepsi yanlış şeylerdir. Bir defa dinin ne olduğunu iyi düşünmek gerekir. İnsanlık tarihi boyunca Allah, vahiy yoluyla insanları uyarıyor ama hiçbir zaman kulağından tutup insanı gönderdiği dine girmeye mecbur etmemiş. Binaenaleyh, insan onu benimserse, o dine mensup olur, benimsemezse pek ala o dinin dışında kalabilir. Bugün Müslüman olan kimseler eğer mensubu olduklarını söyledikleri dini kabul ediyorlarsa bu bir zorlamayla değil, ancak kendilerinin tasvipleriyle bu dinin gerçek mensubu olabilirler.

Bugün Kur'an-ı Kerim son vahiydir, onu kabul edip tasvip eden de etmeyen de vardır. Fakat kabul etmeyip reddeden ve hatta aleyhinde konuşan kimse bu kitabı okuyup inceleyip reddetmiş değildir. Yani bugün onu reddetmekte olan kimseler, neyi reddettiklerini bilmemekte, sadece ona karşı olmak açısından reddetmektedirler. İnananların hepsi de Kur'ân'ı baştan sona inceleyerek ona inanmışlardır. Her iki taraf için de burada bir eksiklik var. İnanan niçin inandığını, inanmayan da niçin reddettiğini bilmemektedir. Her ikisine de kitabı incelemek görevi düşer. Benimsediğimiz şeyi, bilerek benimsemeliyiz; yoksa bir dine inanmayı, körü körüne bir partiyi veya bir futbol takımını tutan kimse gibi davranıp bu seviyede görmemeliyiz. İnanç böyle bir düşünceyle gerçek iman seviyesine yükselmez. Bu doğru bir yol değildir.

Her ne sebeple olursa olsun hüküm verme yetkisini kendinde gören cüretkâr bir şekilde fetva veren kişi, كل جاهل جسور (her cahil cesurdur) hükmünü teyit etmiş olur. Bunlar bırakın dindar olmayı, bazen kendilerini dini koyan zatın, hâşâ Allah'ın yerine koymaya bile kalkabiliyorlar.

Bir kimse Müslüman olunca o dinin bütün inceliklerini de biliyor diye düşünülemez. Böyle bir düşünce yanlıştır. Herkesin bilgisi birbirinden farklıdır. Bundan da bir utanç duyulması gerekmez. Çünkü her sahada yetişmiş olan kimselerin de durumu böyledir. Bu sebeple de kendisine bir şey sorulan sorunun cevabını bilmiyorsa cevap vermeye teşebbüs etmemeli; soran kimse de kime sorduğunu ve sorması gerektiğini iyi bilmelidir. Nasıl ki, kişi bir hastalığa yakalanınca onu tedavi edebilecek en hâzık doktoru buluyor veya bir hak kaybı söz konusu olduğu zaman kaybetmemek için en iyi avukatı arıyorsa dini bir konuda da kendisine hoş gelecek fetva vereni değil, doğru fetva vereni arayıp bulmalıdır. Kişi dinini ancak böyle koruyabilir.

4- 1998’de başlayan ‘Yeni Lisans’ programıyla birlikte İlahiyat Fakültelerinde Temel İslam Bilimleri Bölümü dersleri son derece azaldı. Mesela halen İlahiyat Fakültelerinde okutulan ‘İslâm Hukuku’ dersi, sadece dördüncü sınıfta iki dönem olmak üzere haftada iki saattir. Bu iki saati en verimli şekilde nasıl değerlendirebiliriz? Hangi konulara öncelik ve ağırlık vermeliyiz?

Önce böyle bir programa niçin geçilmiş olduğu konusuna kısaca temas edelim. İlahiyat Fakülteleri ilk açıldığı yıllarda konulan müfredatın hangi endişelerle geliştirildiğine daha önce temas etmiştik. O endişeler bazı kişi ve gruplarda hep vardı ve 1998’li yıllarda yeniden yeşerdi. Öyle olunca, eskiye dönmek için, 1950’den önceki duruma dönebilme özlemiyle yanan kimselerin dayatmasıyla, kendi düşünce ve zihniyetlerine uymayan bu programları ortadan kaldıracak yöntemlere başvuruldu. Dersi tamamen kaldırmak yerine baltalamak suretiyle, ders mütehassısına da Müslüman’a da yaramayacak hale getirildi. Bu olanlar, bunun neticesidir, yoksa bu konuların daha kısa sürede öğretilirliğinden hareket edilerek yapılmış bir şey değildir. Yanlış bir şeydir bu. Her şeyden önce bu konuda korku yanlışdır. Bilgiden, ilimden korkulmaz. Biz de şöyle bir söz vardır: “Cahil bir dostum olacağına bilgili bir düşmanım olmasını yeğlerim.” Bu bakımdan İslâm’dan korkan kişiler ona inananları onun bilgisinden mahrum etmekle korkularını yenemezler. Onun doğru bir biçimde öğretilmesi ve öğrenilmesi her iki tarafın da yararındadır.

Bir dini öğretmek ve öğrenmekten alıkoymak korkunç bir şeydir. Korkanlar ve bu konuda her türlü baskı yoluyla öğretilmesinden alıkoymalar, bu konuda hiçbir fikri bulunmayan ve kendi fikirlerini savunamayacak durumda olan kimselerdir. Kendi düşüncelerinin başkalarının düşünceleri karşısında tutunamayacağını gören kimselerin endişesidir bu ve yanlıştır. Bunun düzeltilmesi için gayret sarf edilmelidir. Başlangıçta da söyledim: İlahiyat Fakülteleri, İslâmi ilimler ağırlıklı fakülteler olmak zorundadır. Batıdaki Teoloji Fakülteleri de kendi dinlerine ağırlık vermektedirler. Onların bilgileri karşısında kendi dinimizi savunabilmek için, dinimizi iyi bilen elemanlar yetiştirmek mecburiyetindeyiz. Nitekim bugün Anayasada değiştirilmesinin dahi teklifi mümkün olmayan “Tevhid-i Tedrisat Kanunu”, İmam-Hatip Okullarından ayrı olarak üniversitede İlahiyat Fakültesi açılmasını, ‘bu konuda yeterli din âlimi yetiştirmek’ gerekçesine dayandırmıştır. İlahiyat Fakülteleri eğer kendilerine yüklenen bu görevi yerine getiremiyorsa açık olmalarının hiçbir anlamı kalmaz. İslami ilimleri, uygulayıcılarına doğru olarak aktarabilecek, bu bilgileri diğer dinler karşısında savunabilecek ve onlara anlatabilecek seviyede ilim adamları yetiştirmemiz, Tevhid-i Tedrisat Kanununun emridir. Bunu yerine getirecek programı yapmak da, bize düşen bir görevdir. ‘İşte var, açtık’ demek marifet değildir; ilâhiyat eğitim ve öğretiminde bu gaye hedeflenmelidir. Mademki bu, değiştirilmesi mümkün olmayan inkılâp kanunlarındandır,

o zaman onun hükümlerini yerine getirelim; bu alanda iyi elemanlar yetiştirmeye çalışalım.

Ben şöyle düşünüyorum: İlahiyat Fakülteleri, İslami ilimleri tüm incelikleriyle öğretme bile, bunları genel hatlarıyla bilen bir mezun verme mecburiyetindedir. Diğer bir ifadeyle, ansiklopedik bilgiye sahip elemanlar yetiştirmelidir. Yani herhangi bir konuda derinlemesine bilgi sahibi olan değil, daha fazla konuda bilgi sahibi olan elemanlar yetiştirmek mecburiyetindedir; çünkü buradan mezun olanların görev alanları ya Diyanet İşleri Başkanlığı, ya da Milli Eğitim Bakanlığıdır. Bu kurumlarda kendisine görev yüklendiği zaman, o görevi üstlenmekten korkmayacak, genel bilgilere sahip elemanlar yetiştirmek bizim görevimizdir.

Bugün Türkiye’de İslâm Hukuku uygulanmıyor. Başka bir dinin örf ve âdetinden kaynaklanan kanunların tercüme edilerek uygulandığı bir ülkede yaşıyoruz. Günümüzde hukuk; “Âmme Hukuku” ve “Hususi Hukuk” şeklinde bir tasnife tabi tutulmuştur. İslâm Hukukunun, bugünkü tasnife göre, Hususi Hukuk sahasına giren konuları, kişinin bir İslâmi Devlet olmasa da kendi kendine uygulaması gereken konuları içerir. Eğer kişi bunu uygulamazsa, bundan ahirette sorumlu tutulacaktır. Fakat Âmme Hukuku sahasına giren konular bir otorite tarafından uygulamayı gerektirdiğinden uygun olmayan yer ve zamanlarda, kişiler kendi kendilerine bu hükümleri uygulayamazlar. Böyle olunca, İlahiyat Fakültelerinde okuyanlar ve dolayısıyla mezun olanlar, hususi hukuk sahasına giren konular hakkında bilgi sahibi olacak şekilde programlar yapılmalıdır. Bu program hem kendisinin uygulayacağı, hem de kendisine en çok sorulacak konuları içerir şekilde olmalıdır. Bu sahaya giren konulara ağırlık verilmeli. Amme hukuku sahası da, yüksek lisans ve doktora tez çalışmaları olarak incelenmeli, konuların günümüz şartlarında nasıl değerlendirilmesi gerektiği üzerinde durulmalıdır. Böylece bir bütünlük sağlanmış olur. Daha uzun süre okutulma imkânı olsa, tabiatıyla daha iyi olur ama hâlihazırda bu söz konusu değildir. Lisansüstü çalışmalar da belli kişiler tarafından yapılacağı için, o konular da unutulmadan ve ihmal edilmeden nazari olarak gün yüzüne çıkarılmış olacaktır.

Böyle çalışmaların diğer bir faydası da şu noktada kendisini gösterir: Aslında hukuk dediğimiz şey kendisine uygulanacak toplumun örf ve âdetinden kaynaklanır. Hukukun kaynağı; “kanunlar”, “örf ve âdetler” ve “mahkeme içtihatları”dır. Bu açıdan ülkemizde uygulanmakta olan hukukun kaynağı, kendi örf ve âdetlerimiz olmalıdır. Böyle bir gelişim göstermesi de bunların bilinmesine bağlıdır. Maalesef bugün böyle özellikte bir hukuka sahip değiliz. Bugünkü hukukun söylediği ‘örf ve âdetlerin de hukuka tesir edeceği’ esasını benimseyen kimselerin, bu hukuku da okuyarak, günümüz şartlarında bu görüşleri tercih etmeleriyle, kanun haline gelmesine de yardımcı olunabilir. Böylece uygulanmakta olan bir hukuka müessir olabileme imkânını sağlamış oluruz. Bu da ihmal edilmemelidir.

5- Türkiye’de İlahiyat Fakültelerinin, hakkında fikir verecek kadar bir geçmişi var. Bu Fakültelerdeki İslam Hukuku alanında yapılan çalışmaların ilim dünyasına yeterince katkı yaptığını düşünüyor musunuz? Mesela İlahiyat veya İslam Hukuku öğrenimi görmemiş akademisyenlerin hukuk ile ilgili çalışmalarında İslam Hukukuyla mukayese yapabilecekleri yeterli kaynak ve materyalleri sunabildik mi? Bu alanda çalışmak isteyen genç araştırmacılara tavsiyeleriniz nelerdir?

Bilindiği gibi, 1924’te çıkan Tevhid-i Tedrisat Kanunu emri olarak kurulan İstanbul’daki Darülfünûn’a bağlı bir İlahiyat Fakültesi açılmıştı. Bu Fakülte aynı zamanda Osmanlı döneminden kalan ve burada müderrislik yapabilecek hocaların da bulunduğu bir ilim merkezi halindeydi. 1933’te üniversitelerle ilgili bir değişim (reform) uygulanınca, çıkan kanunda İlahiyat Fakültesi kapatıldı. 1949’da Ankara’da yeni bir İlahiyat Fakültesi açılıncaya kadar da arada bir boşluk meydana geldi. Bu yıllar –daha önce de ifade ettiğim gibi- biraz da İslami ilimlere hor bakılan bir dönem oldu. Sadece dışlanan, benimsenmeyen ve zihinlerden çıkarılmaya çalışılan değil, aynı zamanda ilerde zihinlere hitap edebilecek eserlerin de ortadan kaldırıldığı, yok edilmeye çalışıldığı, yok edilemeyenlerin de kütüphanelere hapsedildiği bir dönem yaşandı. Bu reformla Osmanlı döneminde yetişip gelmiş olan kimselerin de bu dönemde, ilimlerini satırlara dökebilecek imkân da ortadan kalkmış oldu. Aynı zamanda sadırlara yani kafalara nakletmeyi sağlayacak mekânlar da olmayınca ister istemez bir fetret dönemi meydana geldi. 1949’da Ankara Üniversitesinde İlahiyat Fakültesi açıldıktan sonra, onun da o güne kadar sürdürülen uygulamaya ters düşmeyecek bir gelişme göstermesini engelleyecek tedbirler alındı; program ve okutulan dersler ona göre düzenlenmişti. Bu sebeptendir ki, konuya İslam Hukuku açısından baktığımızda, hemen yeni bir yetiştirme ve bu yönde imkân hazırlama ve yönlendirme çalışması yapıldığını göremiyoruz. Ancak 1960’lı yıllardan itibaren bu Fakülteden, Yüksek İslam Enstitüsünden ve İmam-Hatip Okullarından mezun olan kimselerin kütüphanelerde var olan ve hatta bazı evlerde saklı kalmış bulunan yazma ve bazı matbu eserlere müracaat etmeleri; böyle kitapları arama ve okuyabilme imkânının yeniden doğması, bu kaynak eserlerin tekrar gün yüzüne çıkmasını sağladı. Bundan sonraki yıllarda ise ilmi çalışmalar da yapıldı.

Ancak ilk çalışmalar bir konunun doğrudan doğruya müstakil bir şekilde incelenmesi şeklinde değil, daha çok genel olarak ele alınması şeklinde oldu. Bundan sonraki gelişmelerde, yani 1970-80’li yıllardan itibaren münferit çalışmalar daha da çoğalarak belli bir mecraya oturdu. Bu çalışmalar, kendilerinden sonraki gelen ve yetişme arzusunda olan kişilere bir yol gösterici nitelik taşıyordu. Bu çalışmaların, memleketimizde yeni yetişecek kimseler açısından tabiatıyla bir takım faydaları olduğu muhakkak. Ancak, İslâm Hukuku açısından konuya baktığımızda, bu çalışmaların daha da faydalı

olabilmesi için, bu alanla ilgilenecek ve konular üzerinde çalışacak kimsele-
rin evveleminde hukukçu olmaları veya genel olarak hukuk ve özel olarak da
çalışacağı konuda hukuk bilgisine sahip olması gerekir. Fakat Cumhuriyet
döneminde kurulmuş bulunan Hukuk Fakültelerinde hukuk dersleri, İslâm
Hukuku ve özellikle de Osmanlılar döneminde hazırlanan ve İslam Hukuku-
nun son temsilcisi olarak görülen Mecelle “Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye” hak-
kında pek de müspet kanaate sahip olmayan hocalar tarafından okutuldu.
Buradaki hocalar İslâm Hukukuna ve onun mahsulü olan eserlere tamamen
arkalarını dönerek, bu eserlerde hiçbir şeyin olmadığı, esas hukukun Batıda,
özellikle de Roma Hukukundan başlayan, gelişen hukukta olduğu düşünce-
sinden hareket ettiler. Bu söylediğim yıllara göre aşağı yukarı yüz yıl önce-
sinden başlayan Batıdan aldığımız kanunların da etkisiyle, tamamen oradan
gelecek şeylerin güzel olduğu kanaatiyle hareket ettiler. Dönüp bir de ‘acaba
bizim hukukumuzda ne var?’ diye bakma ihtiyacı hissetmediler. Bakmak
isteyen kimseleri de tenkit ettiler; çünkü bu kimselerde, fikhın onların ilerle-
melerini engelleyeceği, Batıdan alınan hukukun yerleşmesi, en azında gecik-
tireceği endişesi hâkimdi.

Bildiğiniz gibi on dokuzuncu asrın ortalarında biz Batıdan Ticaret Hu-
kukunu tercüme ederek aldık. Sonraki yıllarda her ne kadar kendimize has
bir Mecelle tedvin edilmişse de, Batının teknik yönden ilerlemesi, imalatın
çoğalması, bizim Avrupa Ülkeleri ile olan ticari münasebetimizi daha da ar-
tırdı. Neticede ticaretin, ister istemez, onların geliştirdiği kanunlar ve hukuk
çerçevesinde yürütülme mecburiyetini doğurdu. Bizim kendi kaynaklardan
üreterek bu ihtiyacı karşılayabilecek kanunlar yapmamız yerine, olduğu gibi
onların hazır kanunlarını tercüme ederek almamız ve yürürlüğe koymamız
daha kolay görüldü. Sonunda tamamen Batıya yöneldik ve Ticaret kanunla-
rının yanı sıra Ceza kanunlarını ve nihayet 1926’da Medeni kanunu İsviç-
re’den tercüme ederek almayı yeğledik.

Aşağı yukarı 1860 lı yıllarda Avrupa’yla çok sıkı ticari ve kültürel mü-
nasebetimiz var. 1860 lı yılların sonlarına doğru yapılmak istenen Medeni
Kanun konusunda üç ayrı fikrin ortaya atıldığını ve münakaşa edildiğini
görüyoruz. Bir grup, İslam Hukukunun olduğu gibi ele alınarak onun uygu-
lanmasını savunuyordu; yine bir kısım insanımız kaynak bizim hukukumuz
olsun ama metot ve tasnifte Batı Hukuku esas alınsın fikrini savunuyor ve
nihayet üçüncü bir grup da daha önceleri Ticaret ve Ceza Kanunlarında oldu-
ğu gibi, Batıdan olduğu gibi alınmasını teklif ediyordu. Nihayet ilk fikir galip
geldi ve bu sebeple Mecelle ortaya çıktı.

Bu tartışma 1926 öncesinde de yeniden ortaya çıktı, fakat bu sefer ga-
lip gelen fikir Batıdan olduğu gibi hazır bir hukukun alınması şeklindeydi.
Yani aslında alınacak olan kanundur ama bu kanun aynı zamanda Medeni
Hukukun da kendisi olduğu için öyle söylüyorum. İşte bunun üzerinedir ki,
1926’da İsviçre Medeni Kanunu tercüme edilerek yürürlüğe kondu. Hem de
bu kanun, yayınlanmasından 6 ay gibi kısa bir süre sonra yürürlüğe girdi.

Hâlbuki aslında hukukçular bu kadar az süreyi intibak süresi olarak yeterli bulmazlar. Meselâ, Alman Medeni Kanunu değiştiği zaman, yürürlüğe girme süresi olarak üç yıl belirlenmişti. Üstelik bu yeni kanun bizde olduğu gibi her yönüyle köklü bir değişimi de getirmiyordu ve zorlama sayılacak bir değişiklik de değildi. Yani onlarda uygulanmak istenen yeni kanun bizde olduğu gibi kendilerine tamamen yabancı olan bir hukuka dayanmıyordu. Yeni Medeni Kanun 1926'da üstelik bizim örf ve âdetimize uymayan bir takım hükümleri de cebren uygulama yönünü seçen bir kanun olarak meriyete sokulunca, tutturulması yani herkes tarafından benimsenmesi gerektiği için, geçmişle ilginin tamamen kesilmesi cihetine gidildi. Dolayısıyla İslam Hukukuna hep ters bakıldı; zamanını doldurmuş ve önümüzdeki süreçte de isteklere cevap veremeyecek nitelikte olduğu fikri yayılmaya ve yerleştirilmeye çalışıldı. O hukuk uygulanmak istendiği takdirde tamamen geri kalacağımız düşünceyi yaygın ve baskın bir şekilde işlendi. Bu düşünceyle yetiştirilmiş olan, Hukuk Fakültelerinden mezun kişiler, kariyer yaptıklarında tabiatıyla İslam Hukukuna sırtlarını çevirdiler. Diğer bir ifade ile o hukuku geride bırakarak yüzlerini Batıya doğru çevirip baktılar. Bundan dolaydır ki, 1970 ve 80li yıllarda bizim sahamızda gelişerek devam eden araştırmalar gün yüzüne çıktığı zaman, bu düşüncede olan Hukukçular tarafından benimsenmek bir tarafa, iltifat bile görmedi. Hukukçular bunlara bakmadılar bile. Aslında bak-saldı, istifade edecekleri noktalar yok muydu? Çoktu, ama bakmadılar.

Bilindiği gibi bundan birkaç yıl önce sayılacak zamanda bizde Medeni Kanunun değiştirilmesi söz konusu oldu. Bizim örf ve âdetimize uymayan ve ters düşen maddelerin değiştirilmesi istendi. Öteden beri sıkıntılı olan bazı maddelerin değiştirilmesi gereği üzerinde neredeyse hukukçuların ittifakı da oluştu. Bu konuda bazı değişiklik teklifleri yapıldı. Mesela sütkardeşiyle evlilik yasağı, bizim dinimizde inancımızda olduğu ve hukukumuzda bulunduğu halde, bize uygulanmakta olan kanunda böyle bir yasak söz konusu değildi. Miras taksimi söz konusu olduğunda, ölen kimseye çocukları ile anne ve babası varis olması durumunda, örfümüzde anne ve babanın miras alması söz konusuyken, bugün uygulanan hukuk bunu ortadan kaldırmıştı. Bu değişiklikte beklenen 70 yıllık uygulamadan sonra örf ve âdetimize uymayan bu ve benzer maddelerin uyar hâle getirilmesi idi. Hukuk ilmi de bunu söylüyordu. Böyle yapılması yetmiş yıldan fazla bir zaman Hukuk Fakültelerimizden yetişen, kariyer yapmış hukukçularımıza ve verecekleri dokümanlara güvenmek anlamına da gelecekti. Böylesine yapılacak bir değişiklik kendimize olan güvenimizi de artıracaktı. Yapılacak değişiklikte böyle bir yolun izlenmesi beklenirken maalesef yine kanunu aldığımız memlekette şimdiye kadar yapılmış değişiklikler neymiş diye onlara baktık ve onları aldık. Bu bakımdan aslında biz kendimiz yetiştirdiğimiz hukukçulara da güvenemedik. Kendimizin modernize ettiği Fakültelerde, Batıdan aldığımız hukuku okutarak yetiştirdiğimiz kimselerin, buldukları noktada kendilerinden istifade

etmemiz gerekirken, onları elimizin tersiyle iterek yine Batıdaki yetişmiş olan hukukçuların geliştirdikleri hükümleri aldık.

Böyle olunca da, bizim hukukçularımızın İslâm Hukuku sahasında yapılan çalışmalara ve neşriyata bakmaları beklenemez. Dolayısıyla yeteri derecede istifade etme düşüncesinin bile oluştuğu söylenemez. Bir de şu var, Hukuk Fakültesi ve hukukçular kendilerinin hukukçulukları yanında, başka kimselerin de yetişebileceğine asla inanmazlar. Dolayısıyla İslam Hukuku sahasında yetişen bir kimsenin kendilerine kaynak olabilecek bir fikir üretebileceğine de inanmazlar ki, bunlara dönüp baksınlar veya onları arasınlar.

Aslında İslâm Hukuku sahasında, hem de mukayeseli olarak, onların da ufkunu açabilecek ve faydalanabilecekleri birçok neşriyat yapılmıştır. Fakat onların gözleri sadece Batılı kaynakları görmeye ayarlı olduğu için, bunların farkında bile değildirler.

Bizim Hukuk fakültelerimiz, İslam Hukukunu bir hukuk olarak görüp de Fakültelerinde bir bilim dalı olarak okutmayı düşünmediler. Dünya'nın pek çok Hukuk Fakültesinde en azından seçmeli bir ders olarak yıllardan beri okutulmakta olmasına rağmen sanıyorum, bizde İslam Hukuku daha yeni bazı Hukuk Fakültelerinde ancak seçmeli ders olarak okutulmaya başlamıştır. .

İslam Hukukunun İlahiyat Fakültesinde, beşeri hukukun da Hukuk Fakültesinde okutulması ayrılığa da sebep oldu. Biz özellikle günümüzde İslâm Hukuku ile ilgili bir konu üzerinde yaptığımız çalışmalarda, en azından tasnif olarak istifade etmek için bugünkü hukukçuların çalışmalarına bakıyoruz, çalışmakta olan öğrencilerimize onlardan istifade etmeleri gerektiğini söylüyoruz. Her ne kadar kaynağımız farklı olsa da. Kaldı ki, iki hukuk arasında mukayese yapan da yine biziz. Şüphesiz bu ihtiyacı iki tarafın da duyması gerekir.

Hukukçuların, İslam Hukukunun varlığının farkına varmaları, hissetmeleri veya duydukları zaman onu dikkate almaları ancak o Fakülte içinde bunun bir ana bilim dalı olarak yer almasıyla mümkündür. Aslında 1982'de YÖK Kanunu çıktığı zaman, Hukuk Fakültelerine ders olarak İslam Hukuku konmuştu ve bu sahada araştırma (yüksek lisans ve doktora) yapacak kimselerin onların patronajında bunu yapmaları uygun bulunmuştu. Fakat biz bunun tamamen tek taraflı kalacağı müspet bir yönde gelişmeyeceği düşüncesiyle, bu dersin İlahiyat Fakültelerinde bir anabilim dalı olarak değerlendirilmesi ve buradaki Hocaların danışmanlığında İslam Hukuku sahasında lisansüstü çalışma yapacak elemanların yetişmesi yolunu tercih ettik. Kendimiz bu konuda değişiklik yapılmasını istedik ve bu da gerçekleşti. Gerçekleşti ama bunun iyi olan tarafı da oldu, kötü olan tarafı da. İyi olan tarafı, kendi sahamızda evvela sahayı tanıyan elemanların yetişmesi sağlandı. Fakat diğer sahada olan kimseler İslam Hukuku sahasını ikincil olarak dahi olsa pek göz önünde bulundurmadılar, bundan dolayı da bizim çalışmalarını

mızı değerlendirmeleri gereken kimseler, özellikle de hukukçuları kastediyorum, buna dönüp bakmadıkları için, bu durum bizim onlara yeteri kadar yardımcı olamadığımız şeklinde bir görüntü verdi. İslam Hukuku alanındaki çalışmalarımıza onlar zaman zaman bir göz atsalardı, istifade edecekleri çok şey bulacaklardı. Bu eksiklik, çalışmalarımızın eksikliğinden değil, bana göre, onların bizi yeteri kadar önemsememelerinden kaynaklanmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren daha önceki yıllarda Batıda yapılan İslam Ansiklopedisinin Milli Eğitim Bakanlığının koordinatörlüğünde tercümesi yapıldı. Sonraki dönemde kendi ana kaynaklarımızdan istifade ederek yepyeni bir İslam Ansiklopedisi çıkarmış olmamız, bizim bu konuda yeterli çalışma yaptığımız ve daha iyisini de yapabileceğimiz anlamına gelir. Bu maddeleri yalnız ilahiyatçılar değil, kendi sahasında yetişmiş diğer akademisyenler de yazmaktadır. Bu da bizim açılımımızın geniş olduğunu gösterir.

Biliyorsunuz, bizim Batıyla ilişkimiz, özellikle Fransa'yla münasebetler şeklinde başlar ve Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar uzanır. Sonraki dönemlerde de bu artarak devam eder. O dönemlerde Fransa, Avrupa'da öne çıkan bir devlet idi. Bundan dolayı, mesela en basitinden söyleyelim, birçok şey bizim kültürümüze Fransa'dan geçmiştir. Yıllarca çocuklarımızı terbiye etmek için bile, Fransız mürebbiyeleri istihdam ettik. 19. asrın sonlarında, hatta 20. yüzyılın başlarında bile bir evin modernliğine bakarsanız, Fransızların izlerini görürsünüz; evlerin bir köşesinde yer alan piyanolar bunlardan bir örnektir. Onları evlere alıp koyarken, biz de kendimizi onlar gibi hissettiğimizi anlatmış oluyoruz. Demek ki, o devirde bir Batılı gibi yetiştiğimizi veya en azından çocuklarımızı öyle yetiştirdiğimizi göstermek lüzumunu hissetmişiz. Avrupa'da sanayi devriminden sonra gelişen teknolojik durumu göz önüne alırsak, o dönemde onlardan bir hayli geri olduğumuzu söyleyebiliriz. Biz daha çok ziraatçı kaldık, çoğu zaman ziraatçılığımızı de iyi yapamadık, sadece bir asker millet olduk, yani Anadolu insanı ancak devletin hazır askeri durumuna dönüştü. Bunu gören devrin padişahları, hiç olmazsa ilimlerini ve teknolojilerini getirsinler diye Avrupa Ülkelerine çok eleman gönderdi. Bu günümüzde de devam etmektedir.

Bizim buradan gönderdiğimiz elemanlar, ilk önce yanında çalışmak üzere gittikleri bilim adamlarının kiliseyle barışık olmadıklarını gördüler. Çünkü oradaki ilim adamları, pozitif ilimleri ilâhlaştırmış durumdaydılar. Her şeyin onunla başlayıp onunla biteceği kanaatindeydiler. Buna mukabil Kilise de ilim adamlarını manen tatmin edecek seviyede değildiler. Onlar sadece kilisenin ilim adamları üzerinde manen oluşturdukları baskıya dayanıyorlardı. Bu sebeple oradaki ilim adamlarıyla Kilise temsilcilerinin çatışması kaçınılmaz oldu. Bizim gönderdiğimiz kişilerin, hocalarında ilk gördükleri şey işte bu oldu. Kilise ve İlim adamlarının çatışmasının çatışması olarak algılandı. Tabiatıyla oralara gidenler, kendi dinlerini de yeteri kadar tanıyan kimseler olmadıkları için 'ilim başka din başka', 'ilim dine

karşı çıkıyor' şeklindeki zihniyet bu kişilerin kafasına yerleşti. Memleketimize döndükleri zaman da, ilim ve teknoloji getirecek olan bu insanlar, 'ilim ayrı, din ayrı; ilim dinle bağdaşmaz' düşüncesini getirdiler. Bunun İslâm Diniyle uzaklığı veya yakınlığını bile düşünmediler. Dönüşlerinde orada öğrendikleri müzik ve dansın yanında kendilerinin de modernleştiğini gösterecek olan şeyleri; mürebbiyeler, müzik aletleri, danslar, içkiler vs. getirdiler. Böylece bizde o yıllarda ilim ve teknoloji yerine bunlar yaygınlaştı. Bu durum cumhuriyetin ilk dönemlerinde de vardı ve bu baskı ve hâkimiyet hep devam etti.

Bundan dolayıdır ki, dini öğretecek kurumlar açıldığında, 'aman bunlar gerici olmasın' düşüncesiyle, bu kurumların temelini teşkil edecek olan ilimleri değil, daha rahat içerikli programlar geliştirildi. Bu da tabiatıyla yetişme tarzını farklı kıldı. Bundan dolayıdır ki, ilim ve din bağdaşır mı bağdaşmaz mı tartışmaları 1940'lı yıllardan başlayarak 1950'li ve 1960'lı yıllarda da tartışılmaya devam etti. Biz İmam-Hatip Okulunda okurken bile, bazı öğretmenlerimizin, 'ilim adamı olacak kimsenin dine bağlı olmaması gerektiği' fikirlerini dinlemişizdir, ama sonra gördük ki dindar insanlar da pek ala iyi ilim adamı olabiliyor. Bu durum sonraki yıllarda dindar insanların yaptıkları ilmi araştırma ve çalışmalarda kendini göstermiştir.

Ancak Avrupa görmüş ilim adamları ve bunların zihniyetini benimseyenler bu durumu görmezden gelip onları hep karşılarında gördükleri için gizli, açık mücadelelerini sürdürdüler. Bu süreç nihayet 1998'de İmam-Hatip Liseleri ve genel olarak Din Eğitime vurulan darbeye sonuçlandı. Bana göre bu çatışmanın temelinde İslâm'a karşı olma fikri yatmaktadır. Diğer taraftan Avrupa'daki ilim-kilise çatışmasının, sanki durum bizde de aynı imiş ve ilimle din çatışmış, hele İslâm Dini ile modern ilim çatışması kaçınılmazmış gibi değerlendirilmesi bazı kesimlerin de işine geldi. Bu düşüncede olanlara İslam Dininin ilme değer verdiğini, ilk inen ayetin emrinin "oku" olduğunu öğrenmenin ve öğretmenin kalemle olacağını bildirdiğini, fakat bundan haberdar olmadıklarını söylemekle yetinelim.

Bu düşünce neticede bizim bulunduğumuz yere başkalarının farklı bakmasına sebep oldu ve İlahiyat Fakültelerinin daha fazla imkân bularak daha çok üretici hale gelmeleri ve özellikle ürettikleri ilmin kaynak değeri olması halinde sıkıntının gittikçe büyüyeceği endişesiyle işte 1998'deki gelişme ortaya çıktı. Her şeyden önce bunun aşılması gerekir. Nasıl aşıılır? Bir defa ilim kimden gelirse gelsin, korkulacak bir şey değildir. Herhangi bir ilmin yaygınlaşmasından korkan kimse, kendi bilgisine güvenemeyen kimse değildir. Çünkü karşısında söyleyeceği bir söz olsa o da pek ala bunu söyleyecektir. Söyleyecek sözü olmayan veya karşısındakini bilgisiyile susturamayan, ikna edemeyen kimse, başka yollarla susturmayı tercih eder. O yol da bu anlattığım şekilde bulunmuştur. Onun için önce bu korkunun yenilmesi gerekir. En azından "ilim, ilim içindir" düşüncesi benimsenmelidir.

İslam Hukuku sahasında çalışmak isteyen gençlerimizin her şeyden önce ilme yönelmeleri gerektiğini düşünüyorum. Yani ilim kimsenin kafasında durduk yerde hâsıl olmaz. Bu bakımdan yazılı olan kaynaklara müracaat etmek suretiyle, kendilerinin ufuklarını açacak bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri daima araştırarak ve üzerinde düşünerek değerlendirmeleri gerekmektedir. Bazen bir âlimin görüşünü tespit etmek için çalışma yapılırken, onun üzerinde daha önce de çalışma yapılmış olduğunu görebilir. Eğer o âlimin kaynaklarına ulaşmaz da, ikinci el diyebileceğimiz bu kişinin görüşüne itibar ederek olduğu gibi alırsa yanılabilir. Bu bakımdan, o verilen bilginin doğru olup olmadığını da ilk kaynaktan araştırmak ve tetkik etmek gerekir. Böyle olmazsa, sağlam bilgiye ulaşılmış olmaz. Biz bunu zaman zaman görüyoruz. İnsan halidir; bir kimse, kendisinden önceki bir âlimin eserinden bilgi alırken yanlış alabiliyor. Bazen söylenenin tam tersini bile anlayabiliyor insan. Hatta konuşmada bile insan konuşanın söylediklerinden tam tersi bir anlam çıkarabiliyor. Bu tabii bir şeydir. Ondan sonraki gelen kimseler de o kitaptan aldıkları için aynı yanlış yapmışlardır. Yani bazen biri diğerinden sonra yazılmış, üç dört kaynağa bakarsanız, ilkinin yaptığı hatayı sonrakilerin de yaptığını görürsünüz. Bu bakımdan konu esas kaynağa müracaat ederek değerlendirilmelidir. Hatta bir takım tercüme eserlerin asıllarına ulaşma imkânımız varsa, tercümelerinden değil, asıllarından faydalanmalıdır. Tercümeden alma kolaylığına kapılmak yanlış olur. Ben, metnin asıllarını da kendi çalışmalarına alan araştırmacıların, metni tamamen ters anladıklarını pek çok defa gördüm. Bugün kariyer yapmış, en yüksek seviyeye ulaşmış olan arkadaşlarımız bile bazen dalgınlık eseri bu hataları yapabiliyorlar. Bu kaçınılmazdır, herkes yapar manasında söylemiyorum ama olabilir ki ikinci el kaynaklar hatalı değerlendirmiş olabilir, onun için birinci kaynağa müracaat edilmelidir.

Tabiatıyla Kur'an-ı Kerim ve hadislerin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda, ilk dönemde yaşayan veya o döneme yakın olan kimselerin ne anladıkları bizim için önemlidir, ama günümüz şartlarında da 'acaba bu başka türlü de anlaşılabilir mi?' diye değerlendirmenin bir zararı yoktur. İlim böyle gelişir. Ben Kur'an-ı Kerim'in mucizeliğini şu yönde de görüyorum: Nâzil olduğundan bu yana on beş asra yakın bir zaman geçti. Her asırda yüzlerce kitap onu anlamak için yazıldı, fakat bugün bile onu anlamak için o yazılanlar yetmiyor. Böyle olunca, tabiatıyla bu dönemde de ayrı bir şekilde anlaşılabilir. Basit bir örnek vermek gerekirse, günümüzde yıllar öncesine mukayese edildiği takdirde kendiliğinden bitivermiş gibi onlarca, yüzlerce meal ortaya çıktı. Eğer bunlar biri diğerinden farklı olduğunu iddia ederek ortaya konuyorsa, bu farklı anlamaları sağlayan –samimi olarak bu işin üzerinde duran kimseler için söylüyorum- Kur'an-ı Kerim'in mucize oluşudur. Bu kadar meallere rağmen yeni bir takım mealler ve tefsiller hazırlanacak; bu devam edecektir. Yani kaynaklar eskimez, kaynaklar kendilerinden bilgi alınmasıyla tükenmez. Onlardan yeni bilgilerin üretilmesi, sahih kaynaklar-

dan sahih bilgiler alınması suretiyle günümüzde kullanılır yönünün değerlendirilmesi genç araştırmacıları bekliyor. Onlar bunun üzerinde durur, değerlendirirlerse sanıyorum geleceğe daha iyi hizmet ederler.

6- Türkiye'deki İslâm Hukukçuları çağdaş problemlerin çözümü konusunda acaba ne kadar başarılılar?

İslam Hukukçuları, tabiatıyla günümüzde yaşayanlar ve yakın zaman önce vefat etmiş olanlar da dâhil, içinde yaşadıkları toplumun toplumsal gelişmelerini değerlendirmeye tabi tutmuşlar ve tutmaktadırlar. Konuya, verilen hükümleri bütünü itibariyle, bu problemi yaşayan kimseler tarafından alınıp uygulanması açısından bakacak olursak, böyle bir şeyin varlığından söz etmemiz mümkün değil. Çözüm ve uygulama daha dar çerçevede kalmaktadır. Genel bir değerlendirme yapılması söz konusu değil. Neden? Farklı anlamaların ortaya çıkardığı farklı görüşler vardır. Bu verilen fetvayı uygulayacak kimseler de farklı yerlerde bulunmaktadır. Onlar üstelik işlerine geleni alıp uygulamaktadırlar. Ayrıca konuya yakın olmayan kimselerin verdikleri hükümler de var. Bu gibi şeyler her dönemde olmuştur. Bir dönemde, aynı şehirde, dar toplum çevresinde düşündüğümüz takdirde bile, birden fazla kişi fetva verdiği zaman, farklı fetvaları uygulayan kimseler olmuştur ve bundan da tabii bir şey olmaz. Kimse 'illa filancanın sözüne uyulacak' da diyemez.

Böyle bir şeyi yaparken bazı kimseler kendilerinin söylediklerinin doğru olduğunu belki kendileri teyit etme ihtiyacını hissettikleri için geçmişte hep kötülediklerini de görürsünüz. Hatta onların yobaz ve istismarcı olduklarını söylediklerini iştirsiniz. Aslında tamamen yobazlık yapan, istismar eden kendileridir. Geçmişte eğer bu konuda yeteri kadar kendisi gibi düşünen elemanlar yetişmediyse, bunun vebali o düşünemeyen kimselerde değil, onun yetişmesi için gerekli malzeme ve yerleri hazırlamayan kimselere aittir. Bir taraftan İslami ilimleri öğrenme noktasında kendisine gösterilmiş kurumları yeteri kadar donatmayı gereksiz şeylerle meşgul edip onun gelişiminin önüne geçmek; diğer taraftan da 'sen yetişmedin' demek yanlış olur. Ben bunu, 1980 12 Eylülünden sonraki dönemde Milli Eğitim Bakanı Hasan Sağlık zamanında kapalı kapılar arkasında yapılan bir din eğitimi şurasında, bizzat Bakanın kendisine söylemiştim. O zaman da İmam-Hatip Okullarının orta kısmı kapatılmıştı. Yozgat Yüksek İslam Enstitüsü de kapatılmıştı. İmam-Hatiplilerin önünün kesilmek istendiği bir durum söz konusuydu. Ben orada bulunan farklı kurumlara mensup kırka yakın kimseye şöyle bir konuşma yaptım:

"Bugün bizden birisi Avrupa'ya gitse, yolu küçük bir yerleşim merkezi, bir köye düşse, orada bir kilisenin papazının sadece Teoloji Fakültesi mezunu değil aynı zamanda bir başka fakülte mezunu olduğunu görür. Türkiye'ye döndüğünde de ağzı sulanarak; 'azizim, Avrupa ülkelerinin hali bir başka,

orada bir köye gittim, bir şapelde görevli olan bir papaz gördüm, adam iki fakülte mezunu, adamın dünyadan haberi var, her şeyi biliyor', diye konuşur. Ondan sonra döner der ki 'Nerde bizim böyle din adamlarımız? Yok, azizim bizim din adamlarımızın hepsi gerici...'. Şimdi siz bu okulları kapatmak istiyorsunuz. Kapattığınız zaman böyle din adamları nereden yetişecek? Bunu kimden, nereden ve nasıl bekliyorsunuz? Bunların önünü kesiyorsunuz, başka fakültelere gitmesini engelliyorsunuz. Mesela bir Kocatepe camiinin, bir Sultan Ahmet'in, bir Süleymaniye'nin, bir Selimiye'nin imamının iki fakülte bitirmiş olmasını kim istemez? İstemeyen biz değiliz, onların yetişmesini istiyoruz ama bu engellemelerle böyle insanlar yetişmez", dedim.

Şimdi bugün kendisinin fetvasını beğenip de başkalarını beğenmeyen kimseler, genellikle de hademe-i hayrâtı suçlarlar. Diyanet'in din görevlilerini bu yönde mahkum etmek istemeye çalışanlar, aslında kendilerini suçlamaları gerekir. Onların hiç mi suçu yok? Hani türkücülerden birisi çıkmış: "Urfa'da Oxford vardı da ben mi okumadım' demişti. Önünü kapatacaksın, bir takım sıkıntılarla baş başa bırakacaksın, yetişmesi konusunda destek vermeyeceksin, mümkün olduğu kadar her türlü baskı altında tutacaksın, onun aleyhine efkâr-ı umumiye oluşturacaksın ve ondan sonra, bu baskı altında okumaya çalışan çocukların en iyi şekilde yetişmesini talep edeceksin. Bu mümkün mü? Böyle bir şey olamaz, bu insanın yaratılışına aykırı bir durumdur.

Din adamlarını, din görevlilerini hakir görerek, onları tu kaka edip efkâr-ı umumiye nezdinde hiçbir şey olmadıklarını söylemek, bu alana yönelmenin yanlış olduğunu yaymak, çocuk yaşta olan, ilerde acaba hangi mesleği seçsem diye düşünen bir kimsenin, bu karşı bakışlar altında o mesleği seçmesini, isteyerek oraya gitmesini imkânsız hale getirmektedir. Suçu kendimizde aramamız lazım. Marifet iltifata tabidir. Bugün ilkokul talebelerine sorsanız, bir kısmı bu meslekleri gördüğü için doktor, mühendis, bilgisayarçı olmak istediğini söyler. Bazen de giyim kuşamına özendiği, belki kendisinde otoriter bir tavır sezdiği için subay olmayı tercih eder. Neden? Çünkü aynı zamanda subay Türkiye'de halen itibar edilen bir kimse olduğu gibi, subaylık da imrenilecek bir durumdur.

Marifet iltifata tabi olduğuna göre, kişinin yönelmesi de bu iltifattan kaynaklanmaktadır. Bizim din adamlığına ve bunları yetiştiren İmam-Hatip Okulları ve İlâhiyat Fakültelerine 'iltifat'ın önünü kesecek tavırlar sergileyip sonra da bu kişilerin 'marifet'ini beklememiz doğru olmayan bir davranıştır. Bu bakımdan ben bu konuda aleyhinde konuşulan, yeryüzünde sığınacağı bir yer bırakılmayan kimseleri değil, bu sözü densizce söyleyen kimseleri haksız ve yanlış buluyorum. Bunların sözlerine de itibar etmiyorum. Bunların ileri sürdükleri fikirlere itibar edilmez. Zaten onlar da itibardan düşüyor, onlara halk da itibar etmiyor. Kendi kendileriyle çelişikliler, toplumla da çelişkili olduklarını bu şekilde gösteriyorlar.

Bazen söylenen bu tür yanlış sözler ve görüşler, Müslümanlık sıfatından ayrılmadan kendi gönlünce yaşamak isteyenlere hoş gelebilir. Ama onların sesi bazen çok çıkıyor, sanki çözüm o imiş gibi gösteriliyor. Temelde bakıldığında çözülmemiş bir problemin olduğunu ben görmüyorum. Bunların bir kısmı belki, gelişecek teknoloji, tıp ve diğer ilimlerin ışığında yenilenmeye muhtaç olabilir. Yani her döneme göre, değişebilecek fetvaların verilmesi söz konusu olabilir.

7- Günümüzde birçok hukukçu İslam Hukukunun kaynağı itibariyle dine dayalı bir hukuk sistemi olduğu, din kurallarının sabit, hayatın ise dinamik bir süreci ifade ettiği, dolayısıyla değişmeyen din kurallarıyla, değişen ve gelişen hayatın ihtiyaçlarının karşılanamayacağı, bu sebeple de İslam Hukukunun donuk bir yapıya sahip olduğu şeklinde bir kanaate sahiptir. Gerçekten iddia edildiği gibi İslam Hukuku donuk ve çağdışı bir hukuk sistemi midir?

İslam Hukuku hakkında gerçekten böyle bazı iddialar ileri sürülmektedir. Daha doğrusu, öteden beri dini hukukla ilgili bu tür şeyler söylenegelmiştir. Fakat bunu söyleyenler genelde dine dayalı hukukun sistemini ve yapısını bilmeyen kimselerdir. Çünkü din -vahye dayanan dini kastediyorum tabiatıyla- bir defa insanlara kabul edebilecekleri bir değer olarak gelmiştir; insanları da kabul edip etmeme konusunda serbest bırakmıştır.

Hız. Âdem'den günümüze kadar devam eden bir insan nesli var. Dünyanın her tarafına yayılmış ama tek merkezli bu insanlar, kendi iradelerine göre serbestçe hareket ediyorlar. Yaptıklarının bir kısmı doğru, bir kısmı da yanlıştır. Bu yanlış ya insan tabiatına ya da belli bir kritere göre değerlendirildiğinde ortaya çıkar. Tarihin ilk yıllarından itibaren insanların büyük bir kısmının çeşitli şekillerde kınanacak, başkasını kendine düşman edecek ve cezayı gerektirecek davranışlarda buldukları bir gerçektir. Bu bakımdan insanların belli kriterlere uyarak yaşaması hep arzu edilmiştir ve hukuk da zaten bundan, böyle bir ihtiyaçtan doğmuştur. Bu bakımdan Hukuk toplu olarak yaşama kabiliyetinde yaratılan insanın toplum içindeki hareket tarzlarını düzenler ve bu konuda kurallar koyar. Eğer hukukta kural olarak bir uyma mecburiyeti söz konusu ise bu hukuk sistemi neye ve nereye dayanırsa dayansın, koyduğu kurallara uyma mecburiyeti daima vardır, uymayan kimse müeyyideyle karşılaşır. Zaten hukukun bir özelliği de bu kurallara uyma mecburiyetini sağlayan müeyyideli kurallar koymasındır.

Din, süregelen bu insanlık âleminde insanların neye, nasıl inanmaları, nasıl yaşamaları ve insana yakışır bir tarzda hareket etmeleri gerektiği konusunda yol gösteren bir vahiyden ibarettir. Yoksa bir sel gibi devam eden insanlığın önüne geçip, 'durun bakalım burada, bundan sonra buna uyacaksınız' diye bir zorlaması söz konusu değildir. Din insanın kendisinin kabul

edebileceği, kalben bağlanabileceği esasları içerir. Bu aynı zamanda insanın terbiye edilmesi demektir yani kişi belli bir şeye bağlı olursa, tabiatıyla o bağlandığı şeyin düşmanlığını çekecek herhangi bir davranıştan da uzak durur. Bu bakımdan din insanı belli inanç sistemi içerisinde eğitir. Tabii ki onu kabul edenleri eğitir, kabul etmeyenler bildikleri yolda devam ederler.

Eğitilmiş, dinin esaslarını uygular insanlardan oluşmuş bir topluma, o dinin getirdiği esasların uygulamasının zor gelmesi diye bir şey tasavvur edilemez. Bu bakımdan insanları zaten inanmaya cebretmeyen bir dinin, değişmez kurallarıyla inanan kimseleri kısıkaç altına aldığı düşünmek yanlışır. Kaldı ki, Kur'ân-ı Kerim bir dinin kitabı olduğuna göre, 'şöyle hareket edin, şöyle hareket etmeyin' diye bir takım emir ve yasaklar şeklinde oluşmuş hükümleri içeren bir kitap da değildir. Her şeyden önce insanın, yaşayışını kalben bağlandığı bir varlığın kabul edebileceği şekilde devam ettirmesini sağlayan bir kitaptır. Bundan çıkan hükümler de o kimselere herhangi bir şekilde ağır gelmez. İnsan buna rağmen bir yasağı ihlal ederse, tabiatıyla toplumun ve insanın kendi menfaati için onun engellenmesi gerekir. Bu engellemelere dikkat ettiğimiz takdirde, herhangi bir yasağın hükmü o kimse için bir problem oluşturmaz. Yani yasak olan bir şeyin varlığını bilen bir kişi, o yasağın aksine davranmak isterse, onun varlığını hisseder, aksi durumda bu yasağı hissetmez. Bu bakımdan, uygulama ve uyma konusu bir problem teşkil etmez.

Bir toplumu ve içinde yaşayan fertlerin düzenini sağlamak ve birbirleriyle olan münasebetlerini belli kurallar içerisinde yürütmelerini gerçekleştirmek üzere oluşturulacak hukuk kuralları, toplumun inandığı ve bağlandığı bir dinin ürünü olarak uygulamaya konulacağından ve bu kuralların da kaynağı bu dinin kitabı olacağından, belirlenecek kurallar kendilerine uygulanacak toplumun inancına asla ters düşmez. Bu açıdan bakıldığında din kaynaklı kurallarla kendilerine uygulanacak toplum ilişkisi arasında bir zıtlık veya bir uyumsuzluk söz konusu olamaz.

Burada şu hususu göz ardı etmemek gerekir: Tarihte bazı yöneticiler doğrudan ilâhlarından aldığı talimatla toplumu yönettiklerini söylemişlerdir. Böylece onlara itaat tanrıya itaat olarak görülmüş ve bu tür idarecilerin astıkları kestikleri kestik olarak algılanmıştır. İslâm Dininde böyle bir şey olmadığı gibi onun kitabı olan Kur'ân-ı Kerim de ortadadır. Onda yer alan hükümler her dönem ve her yerde yapılan yorumlara açıktır. Bundan dolayıdır ki, aynı asırda, fakat farklı bölgelerde yaşayan âlimler bir konu hakkında farklı içtihatlarında bulunmuşlar, bu görüşlerden farklı mezhepler oluşmuş, fakat bunların hiçbiri din dışı olarak değerlendirilmemiştir. Aynı asırda var olan iki ayrı İslâm Devleti farklı içtihatlarla dayanan görüşleri kanunlaştırmışlardır. Eğer söylendiği gibi İslâm Dininin getirmiş olduğu hükümler donuk olsaydı, ne farklı mezhepler teşekkül eder, ne de ayrı devletlerde veya bir devletin ayrı asırlarında aynı konuda farklı hükümler uygulamaya konurdu. Şu unutulmasın ki, İslâm'ın aynı olması gereken bir ibadeti bile, farklı bölge-

lerde, yapılan içtihatlar neticesinde farklı olarak yerine getirilmektedir. Böyle bir dine donuk demek akıl, iz'an ve insafla bağdaşmaz.

Genel olarak insanlığın emeline bir bakalım: İnsanoğlunun bu dünyada iki şeye karşı üstünlük kazanma, onlara hâkim olma arzusu vardır; tabiat olaylarına ve kendi nefsine. Bunlara karşı bir hâkimiyet kurabilirse insan kendisini dünyada muzaffer olmuş sayar. İnsana baktığımızda kendisinde bu iki şeye hâkim olabilecek kabiliyete sahip olduğunu görürüz. Bu iki şeye hâkim olabilmek kabiliyeti insanda vardır. Allah yaratılıştan insana tabiata hâkim olabilmek kabiliyeti de, nefsine hâkim olma kabiliyetini de vermiştir.

Tabiata hâkim olabilmek için bir takım alet ve edevatları icat eden insan, bugün yaşadığı yerin tabanına kadar inme imkânı bulduğu gibi, gökyüzüne azami derecede çıkabilme imkânı da bulmuştur. İnsan bunu Allah'ın verdiği kabiliyetle yani hem akıl, hem de beden gücünü kullanarak gerçekleştirmiştir. Nefsine hâkim olabilmek ise insanda insan olabilmek özelliğidir. Eğer kişi bunu kazanamazsa onun sadece canlı bir varlık olarak insanlığından söz edilebilir ama insanlık özelliği taşıyan bir varlık olarak değerlendirilmesi çok zordur ve hatta mümkün değildir. Nitekim hiç gözünü kırpmadan, acımadan sayılamayacak kadar kişiyi öldüren kişi madde olarak insan olsa da insanlık özelliği açısından baktığımızda biz ona insan diyemiyoruz. İnsandan beklenen ve kendisinden istenen ise insanın kendi yaratılışına uygun bir hayat sürmesidir. Durum böyle olunca nasıl bir hayat sürmesi gerektiği konusunda kendisinin belli noktada irşat edilmesine ihtiyaç vardır. İşte bu irşat vahiy aracılığıyla yapılmıştır.

İnsanlığın ilk atası olan Hz. Âdem (as) ve eşi Havva yeryüzüne indirildiklerinde, yani Şeytan her ikisine de suç işleterek onların ayaklarını kaydırınca Hz. Âdem (as) ne yapacağını bilememiş ve onun imdadına yetişen vahiy olmuştur. (فَتَلَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ) “derken, Âdem (vahiy yoluyla) Rabbinden bir takım kelimeler aldı, (onlarla amel edip Rabbine yalvardı. O da) bunun üzerine tövbesini kabul etti” (Bakara 2/37) ayeti bunu gösteriyor. Yani Âdem Allah'tan vahiy aldı, onunla birtakım şeyler öğrendi de ancak bununla tövbe etti, aksi halde tövbe etmesi mümkün olmayacaktı. Demek ki insanın yaşayışını düzeltebilmesi için kendisine gönderilecek bir vahye ihtiyacı var. İşte bu vahye ihtiyaç göz önünde bulundurulacak olursa, vahye dayalı dinlerin müntesiplerinin davranışları ile diğer insanların davranışları arasında mutlaka farklılıklar vardır. Din, toplu olarak yaşayan insanın birbiriyle münasebetlerini düzenleyici kural koyan hukukun işini zorlaştırıcı değil, aksine kolaylaştırıcı bir rol üstlenmiş demektir.

Bugün yeryüzünde yaşayan insanların inandıkları vahiy mahsulü dinlere baktığımızda bozulmamış ve değiştirilmemiş, tek din İslam Dini ve insan elinin karıştırmadığı tek kitap da onun kitabı olan Kur'ân-ı Kerim'dir. İnsan aslında ona müracaat eder, nasıl yaşaması gerektiğini öğrenirse mutlu bir

hayat sürer; dolayısıyla mutlu bir âhret hayatını da garanti eder. Konunun din boyutu böyledir.

‘İyi ama hukuk dediğimiz şeyde bunlar söz konusu mu? Din böyle ama hukuk noktasından buna nasıl bakacağız?’ denecek olursa: Gelelim konunun hukuk boyutuna. Bir defa şu hakikatin altını kalın bir çizgi ile çizelim: Bugün yeryüzünde uygulanmakta olan ve insan eseri olarak takdim edilen bütün hukukların temelinde din vardır. Buna Roma Hukuku da dâhildir. Daha önce hukukun temel kaynaklarından birinin “örf ve âdetler” olduğunu söylemiştik. Örf ve âdetlerin temelinde de din yatar. Din insanlık tarihinde ilk insan olan Âdem a.s. zamanından beri vardır. İnsanlık tarihinin her safhasında dini görmekteyiz. Bu bakımdan bugün beşeri olarak görülen hukuk da aslında dinden doğmuştur.

İslâm Hukuku denince akla gelen ve gelmesi gereken şey, bu hukukun İslâm Dini kaynaklı olmasıdır. İslâm Dininin kaynağı “Kur’ân-ı Kerim” ve onun açıklayıcısı “Sünnet”tir. Kaynak, tabiatıyla değişmez. Yani kitap ve sünneti yeniden getirecek, başlangıçta bu böyleydi ama şimdi değiştirelim diyecek bir durum söz konusu değil, ama bunlardan, insanların her dönemde yaşayışlarını düzenleyecek, kendi ihtiyaçlarını karşılayabilecek bir ortam oluşturabilecekleri hükümleri istinbat etmek mümkündür.

İslam Hukuku da böyledir. Zaman içinde değişebilir ve her değişim aynı zamanda onun gelişmesi ve geliştirilmesi anlamına gelir.

Günümüzde hukukçular, hüküm verirken veya hükümlerin uygulanması sırasında mahkeme ve hâkimlerin kendi inisiyatiflerine göre hareket etmesi gerektiğine inanırlar; bu doğrudur. Ama bir de bakıyorsunuz ki çıkarılmış olan kanunlar, hâkimi bağlayıyor, onun dışına çıkması, kendi inisiyatifi kullanması mümkün olmuyor. Bugünkü uygulanmakta olan hukukta da örf ve âdetler kanuni boşlukları doldurmak için kullanılır diye değerlendirilir ama ben bugüne kadar örf ve âdetin kanunlar muvacehesinde hiçbir rol oynadığını görmedim. Diğer bir ifadeyle, hâkimi kanunlar o kadar sıkı bir şekilde bağlamaktadır ki, o onun dışına çıkamaz. Mesela bir cezayı tespit etmek için ‘şöyle suç işleyen kişi, diyelim ki 1 aydan 6 aya kadar hapisle cezalandırılır’ demiş olsun. Hâkim ne bir aydan eksik verebilir, ne de altı ayı geçecek bir ceza verebilir. O zaman soralım: Hâkim nerde inisiyatifi, iradesini kullanacak?

İslam Hukukunun uygulandığı yerlerde, şimdiye kadar ortaya çıkarılmış olan hükümlerden günümüz şartlarına uygun olanlarını idari makamlar tercih ederek onu uygulama şansına sahiptir. Bu durumda da hâkim eğer böyle bir tercih yapılmamışsa, verilmiş olan hükümlerden, bu da yoksa kendisi hüküm vermek suretiyle uygular. Hz. Peygamber a.s.’ın bir hâkim sıfatıyla verdiği hükümlere baktığımızda, Kur’an’dan anladığını ve bildiğini kendi bilgisiyyle değerlendirerek hüküm vermiş, Onun vefatından sonra halifeler de hüküm verirken bunlara bakarak ve kendi anladıklarına göre hüküm ver-

mişlerdir. Onların tayin ettikleri hâkimler, ellerinde tedvin edilmiş bir kanun olmadığı için, Kur'ân-ı Kerim'e bakarak ayetlerden anladıklarına göre hüküm vermişlerdir. Bütün bunlar o dönemdeki hâkimlerin, bugün modern hukuktaki hâkimlere göre çok daha serbest olduğunu gösterir.

Bütün bunlardan anlaşıldığına göre İslâm Dini açısından hükümler – delaleti kat'î olanlar hariç- zamanın şartlarına, bölge şartlarına göre tamamen farklı şekilde değerlendirilerek ortaya konabilecek durumdadır. Bugün müçtehitlerin yaptıkları içtihatlar neticesinde ortaya çıkan Fıkıh hükümlerine bakacak olursak, zamanın ve coğrafi bölgenin onların verdikleri bilgiler üzerinde bir hayli etkili olduğunu görürüz. Bu bakımdan, farklı bölgelerde yaşayan kimselerin, kendi bölgelerinde rahat bir şekilde yaşamaları mümkündür. Mesela Hanefiler belli bir ölçüye ulaşan suyu yani havz-ı kebir dedikleri miktara ulaşan suyu ancak temiz olarak kabul etmişken, bu kadar çok suyun bulunmayacağı yerde bulunan âlimler, daha az miktarda suyu (kulleteyn) havz-ı kebir olarak kabul etmişlerdir. Demek ki farklı anlama ve değerlendirmeler mümkün. Bundan dolayı ibadeti yapacak kimse açısından, böyle tercihlerde 'senin ibadetin olmadı' demiyoruz. O zaman dinin farklı uygulamaları mümkün olduğuna göre, toplumun ihtiyacına göre farklı uygulamaları sağlayacak hükümlerin çıkarılması da mümkündür ve nitekim böyle olmuştur. Dolayısıyla İslâm Hukukunun donuk olduğunu söylemek yanlıştır. Burada değişmez olan İslâm Hukukunun kaynağıdır; o da Kitap ve Sünnettir.

8- Yüksek lisans ve doktora sonrası çalışmaların, doktora tezi konusuyla ilgili sahada dar alanda daha derinlikli çalışmalar yaparak uzmanlaşma şeklinde olmasına ne dersiniz?

Şöyle düşünüyorum. Daha önce İlahiyat Fakültelerinde okuyan ve mezun olanların ansiklopedik bilgileri havi olarak yetişmesi gerektiğini söylemiştim. İlahiyat Fakültesini, genel olarak dini tanımak, dinin hükümleriyle çevre arasında aracı olmak, toplum tarafından bu hükümlerin değerlendirilmesini amaçlayan kişilerin yetişeceği yer olarak görmek lazım. Bunun içerisinde tabiatıyla İslami ilimlerin farklı ilim dallarında ihtisaslaşmak mümkün ve güzel bir şeydir.

Belli bir zamandan bu yana, tıpta dar sahalarda uzmanlaşma söz konusu, fakat bugün tıbbın bu yapmış olduğu bu kadar dar çerçevedeki uzmanlaşmanın, o hastalığı tedavi konusuna eğilen kişinin, bir başka yönden zarar vereceği endişesini taşımaktadırlar. Bu endişeyi henüz bertaraf edemediler. Bundan dolayı dar sahada tedavi uygulayacak bir hekimin uyguladığı tedavi metodunun başka yönden hastaya zarar verip vermeyeceği konusunu bilmek mecburiyetindedir. Yani bu kadar dar sahada ihtisaslaşmak fayda yerine bazen zarar getirmiştir. Mesela bir cerrah kişinin cerrahi müdahale ile tedavi edilebilecek bir organının rahatsız olduğunu gördüğünde, ona göre neşter

atmaktan başka bir çare yoktur. Bakıyorsunuz bir başka doktor ilaçla tedavi edebiliyor.

Bu bakımdan, çevresini pek tanımadan dar sahada ihtisaslaşmış olmak, kişinin o konuda yoğunlaşmasını ve derinleşmesini sağlar ama o kimse bu sahaya ilgili bir hüküm verirken korkarım ki, başka yönlerden hatalı görülecek bir hükmün altına imza atmış olur. Onun için çevreyi de tanıyacak şekilde bir alanda ihtisaslaşmak daha uygun ve akılcı olur.

Bugün Türkiye'de eğer İslam Hukuku uygulanıyor olsaydı, o zaman dar alanda ihtisaslaşmayı tavsiye edebilirdik. Verilen bir hükmün uygulamada nasıl bir netice doğurduğu görülür ve ona göre düzeltilirdi. Böyle bir şey söz konusu olmadığına göre, bir kimse belli bir sahada lisansüstü çalışma yapmışken, yine kendisinin benimsediği bir başka sahada araştırma yapması hatta o konuda fikir ve söz sahibi olabilecek noktaya gelecek kadar araştırma yapmasının hiçbir mahzuru olmadığı gibi, aksine faydalı olacağını düşünüyorum. Bu bakımdan dar sahada kalmak kişi için bir kazanç gibi görünse de, yaptığı çalışmalardan daha az kişi istifade edeceği göz önünde bulundurulduğunda bunun zararı da vardır. Böyle yapınca yapılan çalışmalardan ve verilen emekten beklenen fayda hâsıl olmaz. Onun için genel olarak istediği bir sahada ihtisaslaşmış iken, başka sahalarda da birtakım çalışmalar yapmasını ben faydalı bulurum. Bu aynı zamanda kendisinin başka konularda da itimat edilen bir kişi olmasını sağlar ve çalışmaları da daha çok kişiye ulaşır, boşa gitmez diye düşünüyorum.

Sayın hocam, kıymetli zamanınızı bize ayırdığınız için teşekkür ediyoruz. Emekliliğinizde sağlık ve afiyet içinde hayırlı günler temenni ediyoruz.

